

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ХОРУҒ БА НОМИ М. НАЗАРШОЕВ**

УДК 33:796.51(575.2) (043.3)

Ба ҳукуки дастнавис

СИМОИЛБЕКОВ АСРОР МУЗОФИРОВИЧ

**ИМКОНИЯТҶОИ ИСТИФОДАБАРИИ САМАРАНОКИ САРВАТҶОИ
ТАЪРИХИЮ ФАРҶАНГИИ МИНТАҚАИ КЎҶИСТОНИ БАДАҶШОН
ДАР ТАШКИЛИ ҶУДУДИИ САЙЁҶИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
география аз рӯйи ихтисоси **25.00.24** - географияи иқтисодӣ,
иҷтимоӣ, сиёсӣ ва рекреатсионӣ

ХОРУҒ -2023

Кор дар кафедраи Биоэкология ва туризми Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Мамадризохонов Акбар Алихонович** - доктори илмҳои биологӣ, профессори кафедраи биоэкология ва туризми Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев

Мушовири илмӣ: **Диловаров Раҳматшо Диловарович** - номзади илмҳои география, дотсенти кафедраи географияи иқтисодӣ ва иҷтимоии факултети географияи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддини Айнӣ

Муқарризи расмӣ: **Умаров Хочимуҳаммад Умарович** – доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, профессори кафедраи географияи иқтисодӣ ва сайёҳии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Амонатова Маҳбуба Атоевна – номзади илмҳои география, дотсенти кафедраи иқтисодиёти ҷаҳон ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи байналмилмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия рӯзи «08» июн соли 2023 соати 11⁰⁰ дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-058 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 121, E-mail: ibfo@tgpu.tj тел: (+992) 90-772-80-80; толори ҷаласаи диссертатсионии донишгоҳ) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ ва дар сомонаи сайти <http://www.tgpu.tj> шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «___» _____ соли 2023 фиристода шуд.

Котиби илмии Шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Ҷӯраев А.Ҷ.

І. МУҚАДДИМА

Мубрамият ва зарурати гузаронидани тадқиқот оид ба мавзӯи диссертатсия. Дар ҷаҳони муосир соҳаи сайёҳӣ яке аз соҳаҳои босуръат тараққиқунандаи иқтисодӣ ва ҷаҳонӣ ва нишондиҳандаи тағйироти неқӯаҳволии ҷомеа ба ҳисоб рафта раванди он баҳри қонё гардонидани талаботи аҳоли ба истироҳат ва беҳтар намудани сифати зиндагии онҳо нигаронида шудааст¹.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи сайёҳӣ дар сатҳи давлатӣ яке аз соҳаҳои афзалиятноки рушди иқтисоди миллӣ эътироф шудааст (Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси ширкати миллии сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 8 апрели соли 1996, № 461; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Консепсияи рушди соҳаи сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2019 аз 2 апрели соли 2009, №202). Бо назардошти аҳамияти бузурги сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, ки ҳадафи шиносӣ бо мероси фарҳангӣ ва таърихӣ ин ё он минтақа дорад, дар солҳои охир ҳамаҷониба пайгирӣ карда мешаванд.

Яке аз минтақаҳое, ки дар солҳои охир диққати ҳар чи бештари сайёҳони ҷаҳониро ба худ ҷалб намудааст, ин ҳудуди ВМКБ Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад.

Ин минтақа дорои имкониятҳои беҳамтои таърихӣ фарҳангӣ (ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва меъморӣ, ашёҳои таърихӣ, биноҳо, иншоотҳо ва ғ.), инчунин бовучуди сукувати гурӯҳҳои гуногуни этникӣ, ки барои ҳар кадомашон расму оин, урфу одат, анъана ва тарзи зиндагонии ба худ хосро доранд, сол аз сол таваҷҷӯҳи ҳар чи бештареро ба худ ҷалб намуда истодааст. Бояд қайд кард, ки чунин объекти намоиш - тарзи зиндагонӣ, меъёрҳои рафтор, эътиқод, забон ва ғайра, объектҳои ҷолиби сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ба шумор мераванд. Бинобар ин мутахассисон дар он ақидаанд, ки ҳангоми ташкили самарабахшии сохторҳои ташкилию идоравӣ, ин минтақа имконияти ворид шудан ба яке аз марказҳои ҷаҳонии сайёҳиро дорад.

Дар асоси омӯзиш ва таҳлили адабиётҳои зиёди илмию географӣ ҳулосаҳои зиёди илмӣ доир ба ин минтақа ҷой доранд. Аз он ҷумла олими машҳури олмонӣ Карл Витвер ҳулосаи илмӣ пешниҳод кардааст ва қайд менамояд, ки «Помир ватани аҷдодии на танҳо ориёӣҳо, балки шохҳои пайдоиши инсоният ба шумор меравад»².

Олим, сайёҳ ва таҳқиқотчи бритонегӣ Генри Юль қайд менамояд, ки маҳз «Помир гавҳари авлоди инсонӣ ба шумор меравад»³.

То солҳои ба даст овардани Истиқлолиятӣ давлатӣ ин мавзӯи нотакрори сайёҳию рекреатсионӣ дар ҳолати нақши ғавқулодаи сарбастаи табию-иқтисодӣ қарор дошт. Аз ин сабаб таҳқиқотчиёни ҷаҳонӣ, ки бо роҳи “Абрешим” ба ин мавзӯи кӯҳӣ сафар мекарданд ва онро “Боми ҷаҳон” меномиданд.

Дар натиҷаи омӯзиш, таҳқиқотҳо ва адабиётҳои зиёди олимони ватанию хориҷӣ аз он ҷумла олимони Рус ба ҳулосае омадем, ки дар пайдоиш ва ташакули сарватҳои таърихӣ фарҳангии Бадахшон таърихи тулониро аз сар гузаронидааст. Аз он ҷумла Сакиҳо, Бохтарӣҳо, Кушонӣён ва ғайраҳо. Бозёфтҳои таърихӣ археологӣ мавзӯҳои гуногуни Бадахшон ба давраҳои гуногун рост меоянд: Мисол: «Тоҷфар» (Чештебе, ноҳияи Мурғоб), ки ба давраи полеолити 40-20 ҳазор сол то мелод, бошишгоҳи Аличул 20-12 ҳазор сол то

¹ Александрова, А.Ю. Стратегии развития туризма в странах и регионах мира. М.: КноРус, 2020. – 300 с.

² Шохуморов, А. М. Памир – страна ариэв [Текст] / А. Шохуморов. – Душанбе: Дониш, 1997. – 181 с.

³ Зелинский, А.Н. Древные крепости на Памире [Текст] / А.Н. Зелинский // Страны и народы Востока. – М., 1975. – Вып.3. – С.120-141.

мелод, бошишгоҳи Ошхона 8-5 ҳазор сол то мелод, нигораҳои кули Яшикул, нақшаҳои рӯи сангии ғорҳои ноҳияи Муругоб, қабристонҳои Қизилрабат, Какуйбек, Оқчилга, (Лангар, н. Ишкошим) ташкил медиҳад, далели мубрамияти таҳқиқот мебошанд.

Ин нигораҳои таърихию этнографӣ фикру ақидаи таҳқиқчиёнро ба он равонаи илме мебарад, ки дар замони мавзеҳои гуногуни Бадахшон, табиат ва иқлими мусоид доштааст, ки ин қадар ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ ҳоло дар ин мавзеҳо ғавқуллодагӣ ҷой гирад.

Дар баробари ин истифодаи сарватҳои таърихӣ ва фарҳангии минтақа бо мақсадҳои сайёҳӣ тадқиқоти дақику асосноки илмиро талаб намуда равшан намудани мушкилотҳои соҳа ва коркарди механизми аз ҷиҳати илмӣ асоснокшудаи ҳаллу фасли онҳо, ба рушди самаранок ва устувори соҳа мусоидат мекунад.

Дарҷаи омӯзиши илми масъала, асосҳои назариявӣ ва методологии тадқиқот. Ҷанбаҳои гуногуни соҳаи сайёҳӣ бахусус, сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар асарҳои як қатор олимони ватанӣ ва хориҷӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Масъалаҳои концептуалии ҳалли мушкилоти сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар асарҳои бисёре аз олимону мутахассисони сершумори Русия, инчунин дигар давлатҳои ИДМ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Аз он ҷумла асари олимони зеринро метавон қайд кард: А.Ю. Александрова, Л.В. Баумгартен, Е.И. Богданова, П.А. Баранов, Н.А. Восколович, О.Н. Никифоров, Т.В. Виноградова, А.Д. Чудновский, Н.Д. Закорина, И.В. Зорина, А.Н. Дунетц, Е.А. Дзагоева, А.Г. Бутузов, О.П. Звягинцева, Г.А. Карпова, Е.В. Колотов, А.В. Сидорова, Н.А. Карелина, Н.В. Косарева, В.В. Лапочкина, А.З. Розенфельд, В.П. Сидоров, Т.Н. Третьякова, З.А. Трифонова ва дигароне, ки паҳлӯҳои гуногуни мавзӯи мазкурро баррасӣ намудаанд. Дар асарҳои G.J. Ashworth, A.V. Ericsson, П. Дефер, В. Garcia, J. Кау ва дигарон сайёҳии таърихию фарҳангӣ инъикоси концептуалии худро пайдо кардааст. Сарфи назар аз теъдоди зиёди осори илмӣ, асарҳои таълимӣ-методӣ, брошюраҳо, асарҳои монографӣ, ки дар солҳои охир нашр шуда чандин диссертатсияҳои тадқиқотӣ дифоъ карда шудаанд, то ҳол инъикоси ҳамаҷонибаи универсалӣ ва ҳалли масъалаҳои калидии рушди сайёҳии таърихию фарҳангӣ вучуд надорад.

Аз байни олимони тоҷик, ки мушкилотҳои сайёҳӣ ва сарватҳои таърихию фарҳангиро таҳқиқ намуданд, инҳо: Р.Д. Диловаров, Х.М. Мухаббатов, А.М. Самиев, А.А. Мамадризоҳонов, Д.Ш. Сангинов, А.А. Шоинбеков, Ҳ.Е. Карамхудоев, Д.Ш. Ёров, М.И. Қодирова ва дигарон мебошанд. Мувофиқи ақидаи онҳо иқтидори сайёҳии таърихию фарҳангии Тоҷикистон барои мақсадҳои сайёҳӣ ба қадри кифоя истифода нашуда истодаанд. Агар шуду дар дигар ҳудудҳои ноҳияҳои ҷумҳурии масъалаи мазкур каму беш таҳқиқ шуда бошанд, дар ҳудуди ВМКБ бовучуди як қатор омилҳои дохилию берунӣ, аз ҷумла мавқеи геополитикӣ, хусусиятҳои табиӣ, экологӣ, географӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ масъалаҳои ташаккул ва рушди сайёҳии таърихию фарҳангӣ бо назардошти хусусиятҳои минтақаҳои кӯхистон ва талаботи ҳозираи бозори байналхалқии сайёҳӣ то кунун ба қадри кофӣ таҳқиқ нашудааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи биоэкология ва туризми Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи М. Назаршоев аз рӯи мавзӯи «Мушкилот ва афзалиятҳои рушди соҳаи сайёҳӣ дар шароити ВМКБ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон», инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихию фарҳангӣ» аз 28 декабри соли 2012, №921., Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сайёҳии дохилӣ» аз 18 июли соли 2017 (№

1450)., Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Стратегияи рушди сайёҳӣ дар ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030» аз 1 августи соли 2018., ва ғайра иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ:

Мақсади таҳқиқот диссертатсионӣ ин таҳқиқи асосҳои назариявии рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯҳистони Бадахшони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коркарди механизми аз ҷиҳати илмӣ асосноки рушди устувор ва тақмили он дар асоси пешниҳоди тавсияҳо мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои комёб шудан ба ҳадафҳои мазкур вазифаҳои зерин гузошта шудаанд:

1. омӯзиш ва тақмили асосҳои назариявӣ ва методологии мавзҳои сайёҳӣ барои таъмин намудани заминаи назариявии ташкили амалии фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ;

2. тавсифоти сарватҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯҳистони Бадахшон ва баррасӣ намудани нақши онҳо дар рушди соҳаи сайёҳӣ;

3. муайян намудани марҳилаҳои асосии инкишофи натиҷабархши сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар шароити минтақа;

4. таҳлил ва асоснок намудани мушкilot ва афзалиятҳои стратегияи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ва самтҳои афзалиятноки рушди он дар ҳудуди ВМКБ;

5. ноҳиябандӣ намудани ҳудуди минтақаи Бадахшон вобаста ба мавҷудияти захира ва сарватҳои осори таърихӣ фарҳангӣ ва мусоидат ба ташкили муташаққили фаъолияти соҳа;

6. коркард ва тартиб додани модели тараққиёти иқтисодӣ иҷтимоии минтақавӣ;

7. таҳияи пешниҳодҳо ва тавсияҳо ҷиҳати боз ҳам самаранок ба роҳ мондани фаъолияти самаранокӣ идоракунии ин намуди соҳаи сайёҳӣ ва зиёд намудани иқтисодӣ он баҳри баланд бардоштани даромаднокии соҳа ва ҳалли мушкilotҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва фарҳангии минтақа.

Объекти тадқиқот - нерӯи сайёҳии таърихӣ фарҳангии ноҳияҳои ВМКБ интиҳоб карда шудааст.

Мавзӯи таҳқиқот: Объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯҳистони Бадахшон ҳамчун сарчашмаи рушди сайёҳӣ ва муносибатҳои ташкилию идоравӣ буда, бо мақсадҳои ташкили ҳудудии сайёҳӣ истифода бурда мешавад.

Навоварии илмӣ таҳқиқот аз таҳияи усулҳои ташкиливу иқтисодии баланд бардоштани ҷолибияти сарватҳои таърихӣ фарҳангии ВМКБ иборат мебошад. Дар раванди таҳқиқот натиҷаҳои асосии зерин, ки навоварии илмӣ кори диссертатсиониро ташкил менамояд, ба даст оварда шудаанд:

- бори аввал дар диссертатсия дар шароити минтақаи кӯҳистон назария ва асосҳои ташкили фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ омӯхта шуда, объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯҳистони Бадахшон ҳамчун манбаи потенциалии сайёҳӣ, нақши онҳо дар рушди сайёҳии кишвар тавсиф карда шуданд.

- дар асоси тафриқаи ҳудуд вобаста аз мавҷудияти сарватҳои таърихӣ фарҳангӣ ва дараҷаи мусоид будани ҳудуд, минтақаи омӯзишӣ ба ноҳияҳои алоҳида ҷудо карда шудааст.

- масъалаҳои асосии рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақа таҳлил ва муайян карда шуда, марҳилаҳои асосии рушди самаранокӣ сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ муайян ва асоснок карда шудааст;

- ареалаҳои асосии рушди босамари сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар ҳудуди минтақаи омӯзишӣ муайян шуда, дар асоси таҳлили мушкилот иқтисодии сайёҳии минтақа муайян карда шудааст.

- дар диссертатсия дар асоси омӯзиши равишҳои методологии осори таърихӣ фарҳангии минтақа модели мувофиқи ташкилию иқтисодӣ пешниҳод шудааст, ки истифодаи самараноки он ба баланд бардоштани самаранокии ин намуди фаъолияти сайёҳӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамояд.

- дар асоси таҳлили ҳаматарафаи мушкилот ва афзалиятҳои стратегии сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ муайян карда шуда, самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар ҳудуди ВМКБ асоснок карда шудааст;

- бо мақсади баланд бардоштани нерӯи ин намуди фаъолияти сайёҳӣ барои ҳалли мушкилоти иҷтимоию иқтисодӣ ва дигар проблемаҳои минтақа, роҳҳои самараноки идоракунии фаъолияти сайёҳии фарҳангӣ таърихӣ муайян карда шуда, барои дар амалия ҷорӣ намудани бандҳои он, пешниҳоду тавсияҳо манзур гардидаанд.

Асосҳои назариявӣ таҳқиқотро корҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ оид ба объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақа, инчунин фармонҳо, қонунҳо ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳад.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Ба ҳимоя натиҷаҳои зерини илмию назариявӣ, методӣ ва амалии таҳқиқот пешниҳод гардидаанд, ки дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд.

- таҳлили таҷрибаи хориҷӣ ва ватанӣ дар рушди соҳаи сайёҳӣ нишон медиҳад, ки яке аз ҷолибтарин объектҳои сайёҳии муосир, мероси таърихӣ фарҳангӣ ва мувофиқан бахши махсуси сайёҳӣ мебошад, ки барои татбиқи ин андеша дар соҳаи сайёҳӣ нигаронида шудааст;

- омӯзиши гуногунии сарватҳои таърихӣ фарҳангии минтақа ва дараҷаи мусоид будани онҳо барои рушди сайёҳӣ, яке аз марҳилаҳои асосии арзёбии иқтисодии сайёҳии минтақа ва дараҷаи танзими устувори сайёҳии дохилӣ ва берунӣ ба шумор меравад.

- марҳилаи кунунии рушди соҳаи сайёҳиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як тараф ҳамчун зиддият байни афзоиши талаботи фарҳангӣ ва рушди манфиатҳои фарҳангии аҳоли, ва аз тарафи дигар ҳамчун тамоюли пастшавии имкониятҳои иқтисодии амалӣ намудани онҳо тавассути чунин шакли гаронбаҳои фароғат ва саёҳат, ки дар шароити нави иҷтимоӣ ба таври шадид зоҳир шудааст, тавсиф кардан мумкин аст.

- объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯхистони Бадахшон махсули сайёҳии дорои сифатҳои мушаххас буда, азҳудкунии устувори он ҳангоми омӯختан ва рушди иқтисодии онҳо ҳамчун маҳсулоти мукаммали сайёҳии минтақа истифодаи комплекси талаб мекунад.

- ноҳиябандии ҳудуд аз рӯи мавҷудияти осори фарҳангӣ таърихӣ ва дараҷаи мусоид будани минтақа намунаи идоракунии самараноки соҳаи сайёҳӣ дар ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон мебошад, ки маҷмӯи тадбирҳои мутавозинро дар бар мегирад. Рушди равандҳои иқтисодӣ, экологӣ ва маърифатӣ бо ҷалби аҳолии маҳаллӣ дар фаъолияти сайёҳӣ, ба кам гардидани таъсири антропогенӣ ба маҷмааҳои табиӣ, ҳифзи объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақа мусоидат мекунад.

- дар ташаккул ва фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа маҷмӯи омилҳои дохилӣ ва берунӣ нақши муҳим мебозанд. Омилҳои беруна, пеш аз ҳама қувваҳои амалиёти умумии бозориро дар бар гирифта, ба онҳо омилҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, демографӣ, табиӣю географӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ дохил мешаванд, ки дар якҷоягӣ иқтисодии умумии соҳаи сайёҳиро тавсиф мекунад. Омилҳои дохилӣ бошанд, хусусиятҳои умумии бозори хизматрасонии сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақаро

дар бар мегиранд. Ба қатори онҳо маҳсулоти умумии сайёҳӣ, инфрасохтори соҳаи сайёҳӣ, вазъи бозори меҳнати сайёҳӣ, инчунин масъалаҳои марбут ба сармоягузорӣ, таъминоти меъёрӣ-ҳуқуқии сайёҳӣ ва ғайра, ки дараҷаи афзалиятнокӣ тараққиёти соҳаи сайёҳии минтақаро тавсиф мекунад, дохил мешаванд.

- модели ташкилии таҳияшудаи рушди минтақавии сайёҳии таърихию фарҳангӣ барои ба роҳ мондани фаъолияти самараноки ташкил ва рушди соҳаи сайёҳӣ мусоидат мекунад.

- истифодаи арзёбии муқоисавии ҳолат ва дурнамои рушди соҳаи сайёҳӣ дар асоси иқтисодии таърихию фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон имкон медиҳад, ки рушди минтақа бо назардошти ташкили минтақаҳои махсуси иқтисодии сайёҳӣ ба нақша гирифта шуда пешгӯӣ карда шавад.

- дар ҳуҷҷатҳои стратегии давлатӣ оид ба рушди сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар ноҳияҳои ВМКБ таваҷҷӯҳ бояд ки на ба афзоиши шумораи сайёҳон, балки ба афзоиши даромад аз татбиқи ин намуди фаъолияти сайёҳӣ дода шавад, то ин ки нишонаҳои сифатӣ ва таъсири мултипликатории он беҳтар кунанда шавад. Чунин равиш имкон медиҳад, ки стратегияи маркетингии сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар минтақаи сайёҳии Бадахшон ба бозорҳои ғании воқеъ дар Аврупо, Амрикои Шимолӣ ва Осиёи Ҷанубу Шарқӣ, ки тавлидкунандагони асосии талабот ба чунин хизматрасониҳои сайёҳӣ мебошанд, бозгардонида шавад.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Муаллиф мавзӯи таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои онро вобаста ба нақшаи мантиқии диссертатсия муайян карда, методикаи дар таҳқиқоти олимони соҳа асосёфтаре дар таҳлили хусусияти ҷалби сармоя ба рушди инфрасохтор истифода намудааст. Интишороти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ нашр гардида эътимоднокии таҳқиқотро тасдиқ менамоянд. Хулосаву тавсияҳо ва натиҷаҳои таҳқиқотии назариявии муаллифи рисола бо истифодаи усулҳои муосири таҳқиқотӣ асоснок шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-058 аз рӯи ихтисоси 25.00.24 - Географияи иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва рекреатсионӣ, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 сентябри соли 2021, таҳти №7 тасдиқ шудааст, мутобиқ мебошад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Иштироки бевосита дар тадқиқоти саҳроӣ (2017-2022), ҷамъоварӣ ва таҳлили асарҳои бунёдии олимони оид ба ҷанбаи сайёҳии таърихию фарҳангӣ, ҳамкорӣ бо дигар соҳаҳои хоҷагии халқ, коркарди маълумоти ибтидоии оморӣ, таҳлил ва ҷамъбасти намудани натиҷаҳои тадқиқот, апробасияи натиҷаҳо ва тартиб додани хулосаҳо арзёбӣ мегардад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмӣ –амалии дар Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи М.Назаршоев, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Донишгоҳи давлатии Данғара дар давоми солҳои 2017-2022 баргузоргардида, мавриди барасӣ қарор дода шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 11 мақолаи илмӣ муаллиф инъикос ёфтаанд, аз ҷумла 5 мақолаи дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот асос ёфта аз мундариҷа, номгӯӣ ва ихтисорҳо, муқаддима, се боб ва 13 зербоб, хулосаю тавсияҳо, рӯйхати адабиёт (174 номгӯӣ) иборат аст. Матни рисола дар 178 саҳифаи компютерӣ, аз ҷумла 9 расм ва 36 ҷадвал оварда шудааст.

Дар муқаддимаи диссертатсия муҳимияти мавзӯ асоснок карда шуда, дараҷаи коркарди он шарҳ дода шудааст. Инчунин мақсад, вазифа, объект, предмет, методология ва методҳои таҳқиқот баён гардида, нағзҳои илмӣ, натиҷаҳои ба даст омада ва арзиши назариявӣ амалии онҳо инъикос ёфта, ҳолатҳои илмӣ барои ҳимоя пешниҳодшаванда тавзеҳ гардида, маълумот дар бораи амалисозӣ, санҷиш ва интишорот оид ба натиҷаҳои таҳқиқот оварда шудаанд.

Дар боби аввал **“Асосҳои илмию назариявӣ рушд ва инкишофи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ”** мафҳум ва сохтори сарватҳои таърихӣ фарҳангӣ, мавқеи онҳо дар рушди сайёҳии минтақаҳои кӯҳӣ, хусусиятҳои функционалии фаъолияти соҳа, равандҳои мухталифи ташаккулёбии соҳа дар мавзӯҳои кӯҳӣ, сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ҳамчун стратегияи рушди иқтисодӣ дар минтақаҳои кӯҳӣ мамлакат, инчунин мақоми асосии он ҳамчун стратегияи рушди иқтисодӣ дар минтақаҳои кӯҳӣ мамлакат муқаррар карда шудаанд.

Дар боби дуюм **“Тавсифоти сарватҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯҳистони Бадахшон ҳамчун омилҳои инкишофи соҳаи сайёҳӣ”** тавсифоти объектҳои табиӣ таърихӣ-фарҳангии минтақа ва иқтисодии онҳо муайян карда шуда, ба дараҷаи коршоямии ҳудуди минтақа ва объектҳои таърихӣ фарҳангии соқинони минтақа, ёдгориҳои таърихӣ антропологияи минтақаи сайёҳӣ ҳамчун омилҳои ҷалб барои рушди соҳаи сайёҳӣ ва нерӯи сайёҳии он баҳои комплексӣ дода шудааст.

Дар боби сеюм **“Мушкилотҳо ва афзалиятҳои стратегияи рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар ВМКБ”** оид ба усулҳои баланд бардоштани самаранокии он шарҳ дода шуда, роҳҳои тақмили механизми идоракунии он тавассути ноҳиябандии сайёҳии ҳудуди минтақа, муайян намудани мушкилотҳои асосии фаъолияти самаранок ва рушди соҳа, коркарди механизми марҳилаҳои асосии рушди сайёҳӣ ва таҳияи модели ташкилии рушди иқтисодӣ иҷтимоии минтақавӣ он шарҳ дода мешавад, марҳилаҳои асосӣ рушди самаранокии соҳа муайян ва модели минтақавӣ ташкилии рушди иқтисодӣ иҷтимоии соҳа, дурнамо ва афзалиятҳои стратегӣ он пешниҳод карда мешавад.

Дар хулосаҳо оид ба ҳар як боб, хулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ ҷамъбаस्त карда шуда барои ташкил ва рушди босамари соҳа дар ноҳияҳои минтақа тавсияҳои судманд пешкаш карда шудаанд.

II. МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАДҚИҚОТ

Минтақаи сайёҳии Бадахшони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ташаккулёбии соҳаи сайёҳӣ яке аз ҳудудҳои табиӣ нодири Осиёи Марказӣ ва ҷаҳон буда, бо фоизи рекордии объектҳои таърихӣ фарҳангӣ маълуму машҳур аст. Дар ин ҷо ёдгориҳои табиӣ дорои зебоии нотакрор ва арзиши илмӣ, объектҳои таърихӣ фарҳангӣ на танҳо аз нигоҳи илм арзишманданд, балки барои рушди соҳаи сайёҳӣ, баҳусус сайёҳии фарҳангӣ таърихӣ ҳамчун сарват қиммати баланддоранд.

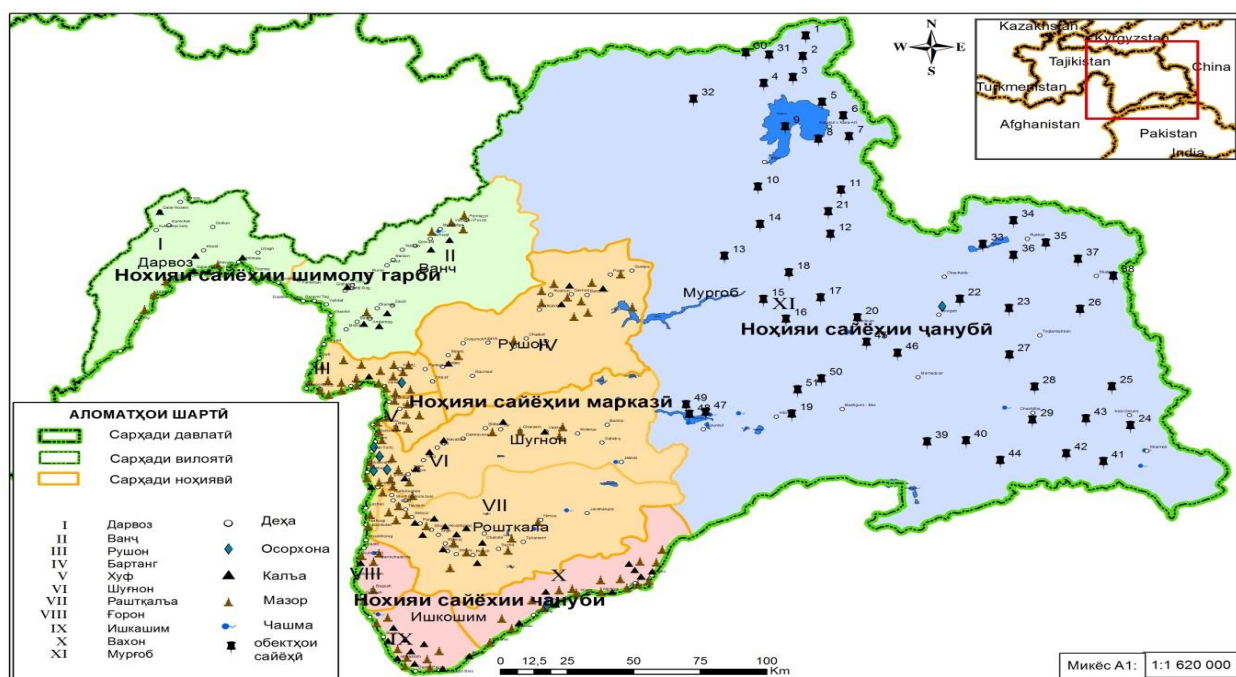
Вобаста аз имконияти истифодабарӣ ва ба роҳ мондани фаъолияти самаранокии соҳаи сайёҳӣ объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон ба таври зерин: ёдгориҳои геоморфологияи табиат; объектҳои гляциологӣ ва гидрогеологӣ;

объектҳои литологӣ ва палеонтологӣ; объектҳои петрографӣ-минералогӣ ва петрологӣ; объектҳои тектоникӣ; объектҳои космогенӣ; объектҳои таърихию геологӣ; объектҳои ботаникӣ гурӯҳбандӣ карда шуда оид объектоҳое, ки дар маркази дикқати сайёҳон қарор доранд, маълумот дода мешаванд. Дар рафти таҳқиқот маълум гардид, ки аз ҷиҳати сифати пасти пешниҳоди маҳсулоти сайёҳӣ, дараҷаи хизматрасонӣ ва инчунин бо як қатор сабабҳои дигари ташкиливу омодагӣ ҳоло сайёҳии минтақа дар сатҳи наонқадар баланд қарор дорад.

Бо мақсади самаранок ба роҳ мондани ин намуди соҳаи сайёҳӣ ва истифодаи устувори захираҳои таърихию фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон амали аввалаи мо аз ноҳиябандии ҳудуди минтақа вобаста аз ҷойгиршавии объектҳои гуногуни дорои хусусияти таърихию фарҳангӣ ноҳиябандӣ карда шуд.

Бо дарназардошти мавҷудият ва захираи нерӯи таърихию фарҳангии ноҳияҳои алоҳидаи он, мувофиқ будани мавзӯ ва вобаста ба дараҷаи мураккабии сафар тамоми қаламрави минтақаи сайёҳии Бадахшонро ба 4- ноҳияи сайёҳӣ ҷудо намудем ва дар дохили онҳо зерноҳияҳои алоҳида муайян карда шуданд (расми 1.).

Ташкили фаъолияти сайёҳӣ дар ин замина имкон медиҳад, ки захираҳои сайёҳии минтақа самаранок, бо сарфи камтари вақт ва маблағ дар мӯҳлати кӯтоҳтарин, боздид аз объектҳои таваҷҷуҳи иқтидори сайёҳии таърихию фарҳангӣ гузаронида шаванд ва тадбирҳои муҳофизат ва барқарор намудани онҳо таҳрези шудааст.

Расми 1. Харитаи ноҳиябандии сайёҳии ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон бо баҳисобгирии захираҳои таърихию маъданӣ. Сарчашма: Таҳқиқот ва таҳияи муаллиф.

Дар баробари ба ҳисоб гирифтани ва муайян намудани иқтидори сайёҳии объектҳои таърихию фарҳангӣ, инчунин бо мақсади муайян намудани сатҳи омилҳои мусоиди муҳити зист барои истироҳат ва гузаронидани хатсайрҳои сайёҳӣ барои ҳар як ноҳияи сайёҳии ҷудошуда, баъзе нишондиҳандаҳои метеорологиро, ба монанди: арзи географии ноҳия (дар дараҷа), нишондиҳандаи ҳарорат °С, дараҷаи мусоиди барои организми инсон, речаи тибби-иқлимии нурҳои ултрабунафш, инчунин хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи афқанишоти офтоб, речаи гармӣ, речаи шамол ва ғайра омӯхтем.

Ҳангоми баҳогузори намудани мавзеҳои сайёҳӣ усулҳои маъмули дар соҳаи сайёҳӣ ва рекреатсионӣ васеъ истифодашаванда истифода карда шуд, ки мувофиқи онҳо шароитҳои экологӣ ва таъсири онҳо ба организми инсон дар мавзеи сайёҳӣ бо истифода аз 4 дараҷаи мусоидии шароити муҳити атроф баҳогузорӣ карда шуд:

1. Мусоид – 8-10 ҳол.
2. Озмоишӣ – 6-8 ҳол.
3. Тоқатфарсо – 4-6 ҳол.
4. Номусоид – 2-4 ҳол.

Натиҷаи ин таҳқиқотҳо дар мисоли ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ (Ҷадвали 1 -8), барои ҳамаи ноҳияҳои сайёҳии ҷудокардашуда, барасӣ карда шуданд [дисс, с- 112-114; 118-121; 124-128]. **Сарчашма:** Таҳқиқот ва таҳияи муаллиф, аз рӯи маълумотҳои метеорологӣ.

Ҷадвали 1.

Ҳарорати ҳаво дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Нишондиҳандаи ҳарорат, °С	Дараҷаи мусоид барои организми инсон	Ҳол
-0,2° (мавсими зимистон) +26,7° (мавсими тобистон)	Мусоид	9

Ҷадвали 2.

Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи нурҳои ултрабунафши ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Арзи географии минтақа (дар дараҷа)	Речаи тиббӣ-иқлимии нурҳои ултрабунафш	Дараҷаи роҳатӣ	Речаи таъсир	Ҳол
38°27' а. ш. 70°47' т. шқ.	нурҳои аз ҳад зиёди ултрабунафш дар тобистон	Нороҳатӣ дар фасли тобистон	озмоишӣ	7

Ҷадвали 3.

Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи афканиши офтоб дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Нишондорӣ	Нишондиҳандаҳо	Речаи таъсир	Ҳол
Шумораи соатҳои нури офтоб дар як сол	2000-2600	озмоишӣ	7
Шумораи соатҳои офтобӣ дар моҳи июл	334	тоқатфарсо	5
Шумораи рӯзҳои бе офтоб дар як сол	68	озмоишӣ	7
Шумораи рӯзҳои бе офтоб дар моҳи июл	3	тоқатфарсо	5
Шумораи рӯзҳои бе офтоб дар моҳи январ	10	тоқатфарсо	5
Нишондоди миёна			5,8

Чадвали 4.

Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи гармии дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Нишондорӣ	Нишондиҳандаҳо	Речаи таъсир	Холҳо
Давомнокии давраи бесардӣ (рӯзҳо)	251	мусоид	9
Давомнокии давраи зимистон (рӯзҳо)	60	мусоид	9
Давомнокии давраи номусоиди хунуздадагӣ	4	озмоишӣ	4
Давомнокии давраи тобистон (рӯзҳо)	150	мусоид	9
Давомиятноки давраи номусоиди гармӣ	25	озмоишӣ	8
Ба ҳисоби миёна			7,8

Чадвали 5.

Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи вазиши шамол дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Самти шамол	Речаи таъсир	Хол
Ҷ, Ҷ-Ш	мусоид	8

Чадвали 6.

Хусусиятҳои речаи боришоти давраи зимистон дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Нишондорӣ	Нишондиҳанда	Речаи таъсир	Хол
Давомнокии нигоҳдории қабати устувори барф (рӯзҳо)	±5	мусоид	9

Чадвали 7.

Хусусиятҳои речаи боришоти давраи тобистон дар ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

Боришоти миёна дар давоми сол	Такроршавии рӯзҳои бориш	Речаи таъсир	Хол
488 мм	70 рӯз	мусоид	8

Чадвали 8.

Чадвали чамъбастии натиҷаҳо барои ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ.

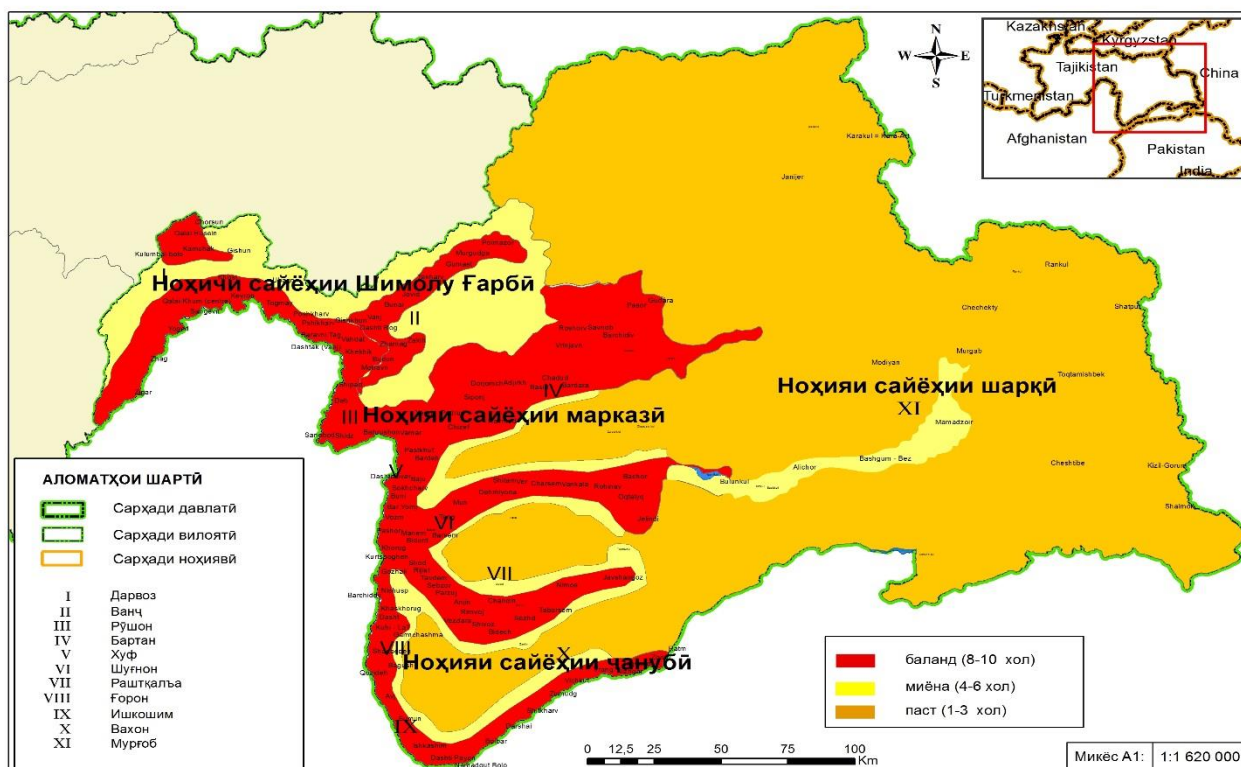
№	Нишондорӣ	Речаи таъсир	Хол
1	Ҳарорати ҳаво	мусоид	9
2	Хусусиятҳои тиббӣ ва иқлимии речаи нурҳои ултрабунафш	озмоишӣ	7
3	Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи афканиши нурҳои офтоб.	озмоишӣ	5,8

4	Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи гармидиҳӣ	мусоид	7,8
5	Хусусиятҳои тиббию иқлимии речаи шамол	мусоид	8
6	Хусусиятҳои речаи боришот дар зимистон	мусоид	9
7	Хусусиятҳои речаи боришот дар тобистон	мусоид	8
	Ба ҳисоби миёна	мусоид	7,8

Сарчашма: Нишондодҳои чадвалҳои 1-8 таҳқиқот ва таҳияи муаллиф дар асоси таҳлили маълумотҳои метеорологӣ.

Ҳамин тариқ, аз рӯи натиҷаҳои арзёбии омилҳои экологӣ ва биотиббӣ нишондиҳандаҳои барои фаъолияти сайёҳӣ ва гузаронидани хатсайрҳо нисбатан мусоид мебошанд, зеро қисми асосии нишондиҳандаҳо арзиши миёна, яъне тарзи тренерии таъсир ба бадани инсонро доранд.

Арзёбии иқтидори сайёҳии ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон, бо дарназардошти гуфтаҳои боло аз нигоҳи мавҷудияти иқтидори таърихӣ фарҳангӣ ва мусоид будани ноҳияҳо арзёбӣ карда шуд. Аз рӯи ин нишондодҳо се гурӯҳи ноҳияҳо ҷудо карда шуданд: дараҷаи мусоидии баланд (8-10 ҳол), дараҷаи мусоидии миёна (4-6 ҳол) ва дараҷаи мусоидии паст (1-3 ҳол), (расми 2).

Расми 2. Сатҳи мусоидии ноҳияҳои ВМКБ барои рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ: Сарчашма: Таҳқиқот ва таҳияи муаллиф

Натиҷаҳои баҳодихӣ барои роҳбарияти соҳаи сайёҳии вилояту ҷумҳурӣ, инчунин корхонаҳои сайёҳии вилоят ва ҷумҳуриро водор мекунад, ки ҳангоми ташкили сайру саёҳатҳои таърихӣ фарҳангӣ сатҳи мусоид будани минтақаҳои алоҳида ва баҳусус минтақаи сайёҳии Бадахшонро барои соҳаи сайёҳӣ ба инобат гиранд.

Натиҷаҳои ба даст омада имконият дод, ки сарватҳои таърихию фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон ба тариқи умумӣ чунин арзёбӣ шаванд:

- аксари ноҳияҳои интихобшуда дар баробари иқтисодии таърихию фарҳангӣ дорои релефи мусоид ва шароити нодири табию экологӣ буда, барои сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ хеле ҷолибанд;

- ҷолибияти захираҳои таърихию фарҳангӣ ба инкишофи сайёҳии минтақа таъсири назаррас доранд;

- дар ноҳияҳои минтақаи сайёҳии Бадахшон релефи омили маҳдудкунанда ва ё баръакс омили муайянкунандаи рушди сайёҳии таърихию фарҳангӣ буда, дар аксар ноҳияҳои минтақа он барои ба амал баровардани ҷорабиниҳои гуногуни сайёҳӣ хеле мусоид мебошад;

- хусусиятҳои геоморфологии ноҳияҳои минтақа симои берунии худудро ташкил дода интихоби мавзӯро барои бунёди инфрасохтори муосири сайёҳӣ муайян мекунад.

Чи тавре, ки таҳлили фаъолияти соҳа нишон медиҳад, барои рушди самаранок, як қатор омилҳо таъсир мерасонанд. Аз ҷумла: - то ҳол дар ҳудуди минтақа низомсозии нишондиҳандаҳои воридшавии сайёҳон ва даромад аз ин фаъолият муайян карда нашудааст; - дар системаи баҳисобгирии нишондиҳандаҳои фаъолияти сайёҳӣ дар минтақа номукамалии иттилоотӣ ва номурағбатӣ мушоҳида мешавад; - агар шумораи сайёҳони хориҷиро дар меҳмонхонаҳое, ки барои бозид аз ҳудуди минтақа иҷозат дода шудааст, каму беш ба ҳисоб гирифтани мумкин аст, вале барои сайёҳони дохилӣ чунин механизм вучуд надорад; - механизми муайян кардани сатҳи хизматрасонии онҳо мутобиқи стандартҳо ва меъёрҳои мавҷуда таҳия нашуда боқӣ мондааст.

Инчунин, чи тавре ки маълум гашт, дар таҳияи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ камбудихо ҷой доранд, тадқиқот ва мониторинги бозори хизматрасонии сайёҳӣ гузаронида намешаванд, технологияҳои муосири инноватсионӣ ба таври кофӣ дар фаъолияти ташкилотҳои сайёҳӣ татбиқ карда намешаванд. Дар бораи даромаднокии, нақш ва мавқеи сайёҳӣ дар иқтисодиёти минтақа низ маълумоти дақиқ вучуд надорад. Ҷамаи ин омилҳо ба рушди фаъолияти сайёҳӣ таъсири монеакунанда доранд. Аз ин лиҳоз, мо зарур мешуморем, ки иштироки давлат на танҳо дар муайян намудани ин масъала, балки дар минбаъд фароҳам овардани шароити мусоид барои омадан, истироҳат ва сафари сайёҳон, бунёди инфрасохтори мусоиди сайёҳӣ, рушди татбиқи механизми танзими дастрасии турҳо ва хизматрасониҳои сайёҳии инфиродӣ, инчунин назорати нархҳо, сифат ва сатҳи хизматрасонӣ ба сайёҳони дохилию хориҷӣ мутобиқи талаботи ҷаҳони муосир, тақмили низоми андозбандӣ ва баҳисобгирӣ; тақмили системаи стандартҳои муосири хизматрасонӣ ба сайёҳон, инчунин системаи самарабахши мониторинги сифати хизматрасонӣ дар баҳши сайёҳӣ, самараи дилхоҳ мерасонад.

Марҳилаҳои асосӣ рушди самараноки соҳа. Дар асоси таҳлили масъалаи мазкур ҳулоса карда шуд, ки барои самаранок ба роҳ мондани фаъолияти сайёҳии таърихию фарҳангӣ барномаи махсус, ки 4 марҳила ва 9 давраи асосиро дарбар мегирад, амалӣ намудан ба мақсад мувофиқ аст:

Марҳилаи 1 - ин муайян намудани шартҳои ибтидоӣ буда, он давраҳои зеринро дар бар мегирад:

давраи 1. Баҳодихии тақсимои минтақавии захираҳои этнофарҳангии минтақа, муайян намудани ғунҷоиши имконпазири сайёҳӣ, намуди сайёҳон, омилҳои ҷирасон;

давραι 2. Муайян намудани ноҳияҳои потенциалии барои рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, тартиб додани харитаҳои хатсайрҳои ба объектҳои таърихӣ фарҳангии минтақа равонашуда, таҳлили имкониятҳои таъминкунандагони хизматрасонии сайёҳӣ;

давραι 3. Ҷобачогузори элементҳои минтақавии маҳсулоти сайёҳӣ:

- интихоби қишлоқҷойҳо ва мавзеҳои бой аз захираҳои таърихӣ фарҳангӣ ва ҷолиби диққат барои тамошои сайёҳон;

- муайян намудани таҳассуси сайёҳони минтақа;

- сафарбаркунии иҷтимоии бенавоён барои кор дар соҳаи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ва курсҳои омӯзишӣ.

Марҳилаи 2. Омӯзиши имкониятҳои рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ.

давραι 4. Банақшагирии фаъолиятҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар сатҳи ноҳиявӣ:

- банақшагирии самтҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, марказҳои бисёрфункционалии сайёҳӣ, ҷорабиниҳои зарурӣ дар сатҳи минтақа;

- банақшагирии таҷҳизот барои намоишҳои экскурсионии ҷойҳои таърихӣ фарҳангӣ ва барои сайёҳон ҷолиби диққат;

- таҳлили арзиши хизматрасонии сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ва банақшагирии даромад аз фаъолияти сайёҳӣ.

Марҳилаи 3. Банақшагирии нақшаи тичорати иаҳсулоти сайёҳӣ дар сатҳи минтақа, ноҳияҳо ва мавзеҳои алоҳида;

давραι 5. Коркарди платформаи дастгирии сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ:

- танзими фаъолияти таъминкунандагони хизматрасонии сайёҳии маҳаллӣ;

- ташкили курсҳои тақмили ихтисос ва тренингиҳо барои коркунони маъмурияти маҳаллӣ оид ба сайёҳӣ;

давραι 6. Банақшагирии фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар сатҳи минтақа:

- табақабандии ҳудуди ноҳия бо сатҳи имконпазири ғунҷоиши сайёҳӣ;

- банақшагири ва табақабандии ҳудудҳои ноҳияҳо, қишлоқҷойҳо ва ҷойҳои алоҳидаи ҷолиби диққат;

давραι 7. Ташкили тренинг оид ба банақшагирии нақшаи тичоратӣ соҳибкорони маҳаллӣ:

- тренинг оид ба истифодабари захираҳои таърихӣ-фарҳангӣ;

- тренинг оид ба менечменти стратегӣ;

- тренинг оид ба маркетинг;

- вохурии корӣ бо намояндагони ташкилотҳои сайёҳии ватанӣ, бастанӣ шартномаҳо оиди таъмин кардани шароит ва хизматрасонии барои сайёҳон;

давραι 8. Рушди фаъолияти соҳибкорӣ ва консалтинг (машварат):

- ташкили тренинг оиди тартиб додани нақшаи тичоратӣ;

- танзими фаъолияти маркетинги таъминкунандагони маҳаллии хизматрасонии сайёҳӣ, тавассути ба роҳ мондани фаъолияти марказҳои тичоратӣ.

Марҳилаи 4. Мониторинг ва баҳодихӣ;

давραι 9. Мониторинги рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа тавассути идораи омор бо истифода аз пурсишномаҳо миёни соҳибкорони асосӣ бо усули раёпурсии фокус-гурӯҳӣ.

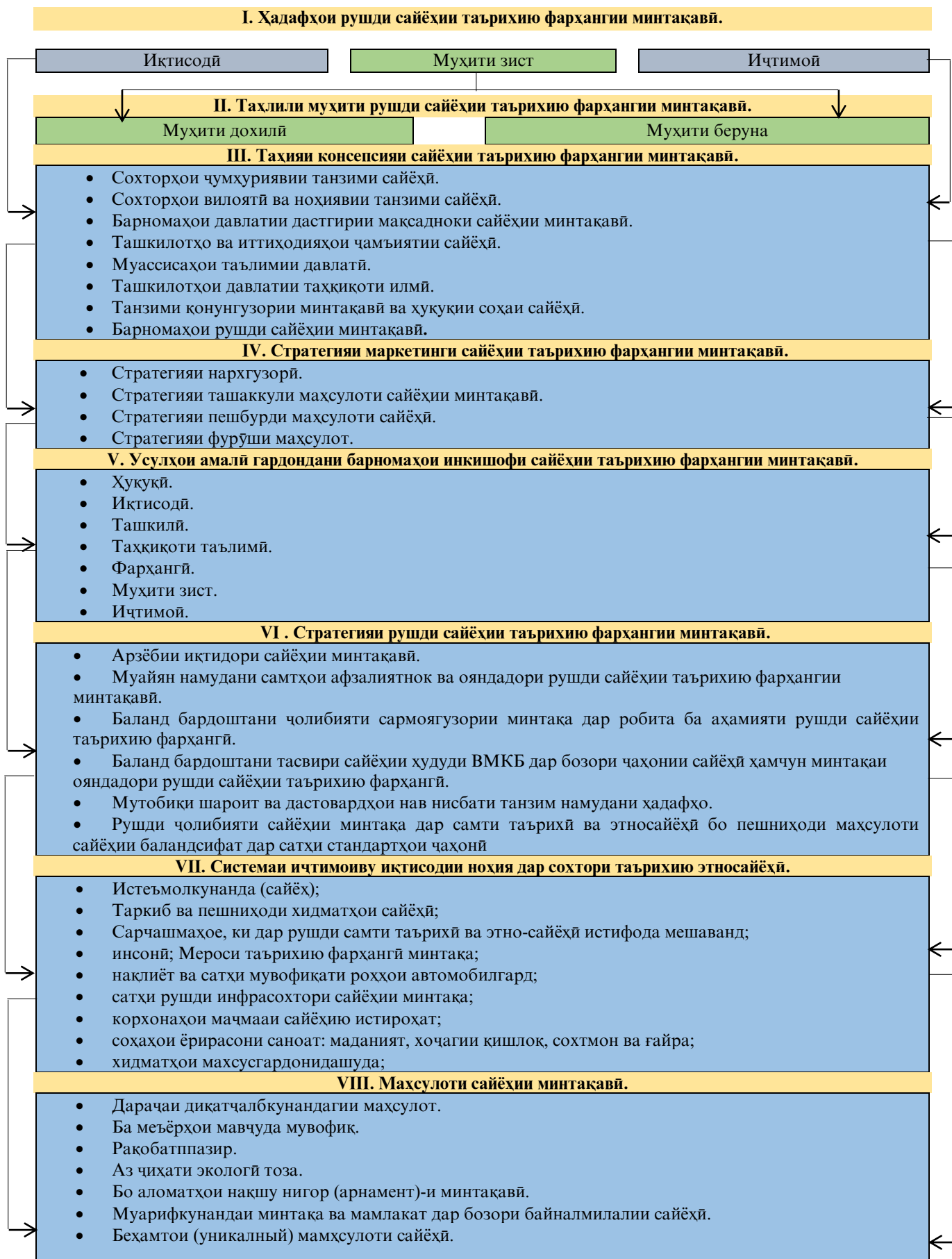
Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баҳши ташкили бо низоми сайёҳии таърихию фарҳангӣ қадамҳои аввалин гузошта шуда истодаанд. Бо назардошти омилҳои мавҷуда, дар шароити ҳозира зарурияти дар мувофиқа ҳаллу фасл намудани мушкилотҳои мазкур бо тағйиротҳо дар системаи рушди иқтисодиёт, ташкили фаъолиятҳои наву самараноки соҳибкорӣ ва вобаста ба ин ворид намудани тағйиротҳои кулӣ дар барномаҳои таълимии мактабҳои олии, тарбия намудани мутахассисони баланд-ихтисоси соҳа бо фикру андешаҳои нав ва ба талаботи системаи нави бозорӣ ва умумичаҳонӣ ҷавобгӯ ба миён омадаст.

Моделҳои минтақавии ташкилии рушди иқтисодиёти иҷтимоии соҳа. Бояд гуфт, ки ташкили самараноки фаъолияти сайёҳӣ ва рақобатпазирии он дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ ба вазифаҳои асосии маҳсулоти сайёҳии минтақавӣ ва сатҳи салоҳияти кормандони он зич алоқаманд аст.

Махсусгардони фаъолияти сайёҳии самти таърихию фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон метавонад ба ҷаҳор самти асосӣ гурӯҳбандӣ карда шавад:

1. сайёҳии таърихӣ; 2. сайёҳии фарҳангӣ; 3. сайёҳии этникӣ; 4. сайёҳии илмӣ.

Бо мақсади муайян намудани самти рақобатпазири рушди иқтисодиёти минтақа модели татбиқи сиёсати иҷтимоию иқтисодии минтақа пешниҳод карда мешавад, ки он ба рушди устувори сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар минтақа нигаронида шудааст (расми 3).

Расми 3. Намунаи татбиқи иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа сиёсате, ки ба сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ нигаронида шудааст. Сарчашма: Таҳқиқот ва таҳияи муаллиф.

Моделҳои пешниҳодшуда аввалин саъю кӯшиши мақсаднок оид ба дурнамои миёнамуҳлати рушди бахши сайёҳӣ дар ноҳияҳои кӯхистони Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Дар раванди кор, инчунин бо мақсади аз ҷиҳати илмӣ асоснок намудани мушкилотеро, ки ба тараққиёти соҳаи сайёҳии минтақа ҳалал мерасонанд ва муайян намудани роҳҳои самараноки ҳалли вазъияти ба амалномада, ҳалли масъалаи мазкурро тавассути таҳлили SWOT таҳқиқ карда шуд (Ҷадвали 9).

Ҷадвали 9.

Таҳлили SWOT-и фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақаи сайёҳии Бадахшон.

№	БАҲАРИЯТҲО “S” STRENGTH	МАҲДУДИЯТҲО “W” WEAKNESS
1	Афзудани некуаҳолии аҳолии маҳаллӣ.	Ифлосшавии муҳити зист.
2	Таҳияи хатсайрҳои махсусгардонидашуда бо мақсади шиносӣ бо мавзӯҳои таърихӣ фарҳангии минтақа.	Ба таври кофӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок набудани бештари хатсайрҳои сайёҳии минтақа.
3	Баланд бардоштани савияи таълим нисбат ба мавзӯҳои таърихӣ фарҳангии вилоят.	Надоштани маълумоти дақиқ аз тарафи аҳолии маҳаллӣ.
4	Ҷалби маблағ тавассути рушди сайёҳӣ.	Ноустувор будани вазъияти сиёсӣ дар минтақаи ҳамсоя (Афғонистон).
5	Кам кардани таъсири манфӣ ба мавзӯҳои таърихӣ фарҳангии вилоят.	Аз байн рафтани баъзе захираҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангии дошта.
6	Маълумоти зуд ва дастрас дар бораи мавзӯҳои таърихӣ фарҳангии ВМКБ тавассути расонаҳо ва бахусус вебсайтҳо (ҷалби сайёҳон).	Маълумоти кам оиди рекламаи мавзӯҳои таърихӣ фарҳангии ВМКБ дар ВАО.
№	ИМКОНИЯТҲО “O” OPPORTUNITIES	ТАҲДИДҲО “T” THREATS
1	Ташаккули маҳсулоти ҷолиби сайёҳии ВМКБ ҳамчун минтақаи ояндадори туризми таърихӣ фарҳангӣ.	Ноустувории вазъии сиёсӣ дар Ҷумҳурии ҳамсояи Афғонистон.
2	Ташкили сайёҳии таърихӣ-фарҳангӣ ҳамчун як бахши муҳими рушди иҷтимоӣ иқтисодии минтақа.	айёҳии танзимнашаванда ва фаъолияти фарҳангӣ маърифатӣ.
3	Афзоиши ҳаҷми гардиши сайёҳон ба минтақа аз ҳисоби сайёҳони дохилӣ ва хориҷӣ.	Монеаи баланд барои ворид шудан ба бозор – рақобат бо марказҳои ҷаҳонии сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ.
4	Тайёр намудани кадрҳои баландихтисос барои соҳаи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулоти сайёҳии минтақа дар бозори ҷаҳонии сайёҳӣ.	Зарурати таъмини ҳаҷми кофии чараёни сайёҳон барои ноил шудан ба бозордохт дар минтақаҳои мушаххаси сайёҳӣ.
5	Беҳтар намудани инфрасохтори сайёҳӣ дар “Роҳи бузурги абрешим” ва баланд бардоштани сатҳи хидматрасонии сайёҳон мутобиқи сатҳи стандартҳои байналмилалӣ.	Андозаи нокифояи бозори меҳнат.
6	Ташкили саёҳатҳои таърихӣ-фарҳангӣ бо мақсади ғанӣ гардонидани дониш дар бораи таърих ва мероси фарҳангии минтақа.	Аз байн рафтани баъзе иттишоотҳои меъроси таърихӣ фарҳангӣ.

Сарчашма: Таҳқиқот ва таҳияи муаллиф.

Ҳамин тариқ, самаранок ба роҳ мондани фаъолияти сайёҳӣ дар самти фарҳангӣ-таърихӣ ҳамчун системаи кушодаи иҷтимоию иқтисодӣ таҳти таъсири муайяни омилҳои дохилӣ ва берунӣ қарор дорад, ки дар лаҳзаҳои муайян метавонад мушкилоти муайянро ба вуҷуд орад. Бо вуҷуди ин, барои идоракунии салоҳиятноки фаъолияти сайёҳӣ тақсмоти дақиқи масъулият ҳам дар байни роҳбарияти олии ва ҳам дар ҳама сатҳҳои минбаъда зарур аст.

Дурнамо ва афзалиятҳои стратегӣ. Бо мақсади ташкили фаъолияти устуворӣ сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақа ва муаррифии маҳсулоти рақобатпазири сайёҳӣ ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни сайёҳон ба маҳсулот ва хизматрасониҳои босифати сайёҳӣ, амали намудани фаъолияти ин намуди сайёҳиро дар қаламрави вилоят дар асоси барномаи пешбинишуда зарур мешуморем:

1. муайян намудани афзалиятҳои стратегии рушди фаъолияти сайёҳӣ бо дарназардошти мавҷудият ва ҳолати объектҳои фарҳангӣ таърихӣ минтақа, шароити табиӣ маҳаллӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва бо дарназардошти он, таҳия намудани тавсияи аз ҷиҳати илмӣ асоснок оид ба рушди соҳаи сайёҳӣ, татбиқи самтҳои афзалиятноки рушди сайёҳии фарҳангӣ таърихӣ дар минтақа;

2. таҳия ва ҳамроҳсозии муқаррароти асосии лоиҳаи рушди фаъолияти сайёҳӣ дар заминаи мавзӯҳои фарҳангӣ ва таърихӣ бо мақомоти қонунгузори Ҳокимияти иҷроияи давлатии маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ;

3. гузаронидани таҳлили вазъи мавзӯҳои фарҳангӣ таърихӣ ва соҳаи сайёҳӣ дар минтақа бо дарназардошти андешаҳои мутахассисон ва коршиносони ватанӣ ва хориҷӣ, муайян намудани мушкилоти асосие, ки ислоҳоти сатҳи гуногуни идоракуниро тақозо мекунанд.

Моҳияти афзалиятҳои стратегӣ дар ин маврид се ҷузъро дар бар мегирад: ноил шудан ба тарҳи стратегияи воқеии иқтисодӣ, ифодаи ҳуҷҷатӣ дар бораи таҳрезии нақшаҳои дарозмуддат ва системаи тадбирҳо ва захираҳо.

Нақшаи стратегии рушди иқтисодиёт, ки ҳуди стратегияро муайян мекунад, маҷмӯи ҳуҷҷатҳои татбиқи тадбирҳои ин маҷмӯи барномаҳои стратегӣ, нақшаи ҷорабиниҳо оид ба татбиқи стратегияи иқтисодӣ, инчунин барномаҳое, ки концепсияи рушди сиёсати иқтисодиро татбиқ менамоянд, дарбар мегирад.

Бо дарназардошти ҳолатҳои дар боло зикр шуда, афзалиятҳои стратегии рушди фаъолияти сайёҳии минтақаи сайёҳии Бадахшон таҳия карда шуд, ки он 31 бандро дар бар гирифта барои самаранок ҳаллу фасл намудани «Барномаи минтақавии рушди сайёҳӣ дар ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон барои солҳои 2020-2030 равона карда шудааст.

ЧАМЪБАСТ ВА ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ

Дар асоси натиҷаҳои тадқиқот метавон ба хулосае омад, ки ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон дорои захираҳои бой ва гуногунии фарҳангию таърихии сайёҳӣ мебошад, ки барои рушди босамари соҳаи сайёҳӣ дар минтақа замина фароҳам меорад. Лекин, то кунун ба сарватҳои сайёҳии бойи ҷолиби тавачҷӯҳи таърихию фарҳангӣ минтақа тавачҷӯҳи зарурӣ зоҳир карда нашудааст ва он дар ҷаҳони сайёҳӣ рақобатнопазир буда раванди рушди он низ бе танзим мондааст.

Бо мақсади ба роҳ мондани рушди самараноки соҳа зарур шуморида шуд, ки қаламрави минтақа аз рӯи мавҷудияти захираҳои фарҳангӣ, таърихӣ ва дараҷаи мусоид будани ҳудуд ба якҷанд ноҳия ва зерноҳияҳои сайёҳӣ чун карда шавад.

1. *Ноҳияи сайёҳии Шимолу Ғарбӣ*: зерноҳияҳои Дарвоз, Ванҷ;

2. *Ноҳияи сайёҳии Марказӣ*: зерноҳияҳои Рӯшон, Бартанг, Хуф, Шугнон, Рошқалъа;

3. *Ноҳияи сайёҳии Ҷанубӣ*: зерноҳияҳои Ғорон, Ишкошим, Вахон;

4. *Ноҳияи сайёҳии Шарқӣ*: зерноҳияи Мурғоб.

Ҳамин тариқ дар асоси ҷамбасти таҳқиқот чунин натиҷаҳо ба даст оварда шуданд:

1. Дар асоси таҳлили маводи таҳқиқотӣ, инчунин, омӯзиши маъхазҳои илмии хориҷию ватанӣ ва ҷамъбасти таҷрибаи пешқадам равандҳои самарабахши ташаккули фаъолияти сайёҳии минтақавӣ ба низом дароварда, асосҳои назариявии рушди фаъолияти сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар ҳудуди ВМКБ Ҷумҳурии Тоҷикистон коркард шуданд [2-М].

2. Ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон дорои сарватҳои бой ва гуногунҷанбаи фарҳангию таърихӣ, вазъи мусоиди муҳити зист, мавҷудияти миқдори зиёди ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва меъморӣ, намояндагони ҷомеаҳои гуногуни фарҳангӣ, забонӣ ва этникӣ-конфессиявӣ бо хусусиятҳои хоси худ, тарзи зиндагӣ, хусусиятҳои этнофарҳангӣ буда, манбаи асосии бунёди ҷалби гардиши зиёди сайёҳон ба минтақа мебошанд. Истифодабарии устувори ин мероси ғании вилоят муҳимтарин самти фаъолияти сайёҳии муосири ҷумҳурӣ маҳсуб меёбад. Маҳз ҳамин роҳ яке аз самтҳои пешбарандаи тараққиёти сектори иқтисодиёти вилоят буда, қариб ба ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқи вилоят, аз ҷумла, ба рӯзгор ва некуаҳволии аҳолии маҳаллӣ таъсири мусбӣ расонда метавонад [1-М].

3. Таҳлили мушкilot ва омилҳои гуногуни рушди сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар минтақаи сайёҳии Бадахшон нишон медиҳад, ки то кунун ҳолати ин намуди фаъолияти сайёҳӣ дар ҳолати ғайриқаноатбахш қарор дорад: дар минтақа банақшагирии мақсадноки соҳаи сайёҳӣ вучуд надорад; объектҳои нав асосан бе алоқамандӣ бо аҳамияти захираҳои сайёҳӣ, пешомадҳои иҷтимоию иқтисодии тараққиёти ҳудудҳо, хатсайрҳои сайёҳӣ, миқёс ва самти инкишофи сайёҳӣ ба вучуд меоянд; мавқеъ ва нақши сайёҳии таърихию фарҳангӣ дар системаи умумии рушди

ичтимоию иқтисодии вилоят ба назар гирифта намешавад; рушди соҳаи сайёҳӣ ба раванди барқарорсозии объектҳо ва ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҳифзи мероси таърихӣ ва ғайра ба қадри кофӣ мусоидат намекунад [11-М].

4. Муқаррар карда шудааст, ки инкишофи сифатӣ ва миқдории соҳаи сайёҳӣ танҳо дар асоси ҳамаҷониба омӯхтани бозори сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, аз ҷумла, нишондиҳандаҳои асосии зерин имконпазир аст: аниқ муайян кардани ҳаҷм ва хусусиятҳои соҳаи сайёҳӣ, чараёнҳои сайёҳӣ дар минтақа, ки ба самти таърихӣ фарҳангии сайёҳӣ нигаронида шудаанд; муайян кардани афзалиятҳои асосии гуруҳҳои ин намуди фаъолияти сайёҳӣ; баҳисобгирии объектҳои таърихӣ фарҳангии мавзёҳои сайёҳӣ; муайян намудани шароит ва имкониятҳои ҷалби сайёҳон; муқаррар намудани ҳаҷми имконпазирӣ чараёни сайёҳон ва динамикаи мавсимии он; ташаккул додани феҳристи ташкилотҳои, ки ба хизматрасонии сайёҳон машғуланд; муайян намудани самтҳои ояндадори сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа; таҳияи барномаҳои камхарҷ ва устувори чорабиниҳои рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа; тавсияҳои илмиасос оид ба такмили фаъолият, арзёбии самаранокӣ ва оқибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва экологӣ дар минтақа [8-М].

5. Маълум гардид, ки дар ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон то ҳоло дар сохтори фаъолияти соҳаи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ мушкилотҳои зиёде мавҷуданд, ки ба тараққиёти соҳа монеъа эҷод мекунад. Инчунин маълум гардид, ки омилҳои боздошти рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар ҳудуди минтақа ҷанбаи иқтисодӣ ва ташкилӣ доранд [3-М].

Ҷанбаи иқтисодӣ иборат аст, аз: - норасоии захираҳои молиявӣ барои эҷоди чунин ҷанбаҳои асосии сайёҳӣ, аз қабилӣ:

а) ташкили марказҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, ки ба коркарди масъалаҳои умумии ташаккул ва рушди фаъолияти туристӣ, таҳияи хатсайрҳои сайёҳӣ ва барномаҳои мақсадноки сайёҳӣ ба мавзёҳои таърихӣ фарҳангии минтақа мусоидат мекунад;

б) фароҳам овардани инфрасохтори зарурии қабул, ҷойгиркунӣ ва хизматрасонии меҳмонон (хизматрасонии меҳмонхона ва нақлиёт барои сайёҳон, ташкили хатсайрҳои сайёҳӣ, фароҳам овардани шароит барои бароҳатии ҳадди аксар ва шароит барои хизматрасонӣ ба сайёҳон ва ғ.);

в) тақсимои нокифояи бучаи соҳа барои маъракаи таблиғотӣ, яъне, паҳн намудани маълумот дар бораи мавзёҳои таърихӣ фарҳангии минтақа ва қимати фарҳангии онҳо бо мақсади васеъ намудани маъруфияти ҳудудӣ ва ҷалби тавачҷуҳи сайёҳон ба минтақа.

Чанбаи ташкилӣ асосан дар бар мегиранд:

а) Мавҷуд набудани хатсайрҳои аз ҷиҳати илмӣ асоснокшудаи сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақа ва омодагии заифи онҳо ҳамчун объекти сайёҳӣ;

б) мамнуъият ва маҳдудиятҳои давлатӣ барои сафари сайёҳон ба мавзёҳои алоҳидаи таърихӣ фарҳангии ҳудуд, ки асосан бо дараҷаи коркарди нокифояи механизми ташкили сайёҳат ва системаи ҳамкориҳои сайёҳон, объектҳои таърихӣ фарҳангии ҳудуди мазкур ва мақомоти давлатӣ вобаста мебошад;

в) нокифоя будани маҷмуи хизматрасониҳои сайёҳӣ ва экскурсионӣ барои сайёҳон, инчунин, паст будани дараҷа ва фарҳангӣ хизматрасонӣ;

г) нарасидани мутахассисони касбии соҳа, ки маъсулияти таҳия, ташкил ва баргузориҳои сайёҳатҳои таърихӣ фарҳангиро ба дӯши худ гирифта тавонанд;

д) паст будани маърифати сайёҳӣ ва омодагии равонии аҳолии маҳаллӣ барои иштирок дар ташкил ва гузаронидани сайёҳатҳои таърихӣ фарҳангӣ.

6. Асоси илмию амалии ҳалли самарабахши мушкилоти ин намуди фаъолияти сайёҳӣ аз муносибати эҳтиёткорона ба мероси таърихӣ фарҳангии минтақа вобастагӣ дошта фаъолияти самарабахши он тавассути таҳия ва ташкили моҳиронаи хатсайрҳои сайёҳӣ, омодакунии оқилонаи объектҳои сайёҳӣ барои тамошои сайёҳон, коркарди барномаҳои сайёҳӣ, инчунин, муқаррар намудани назорати катъӣ аз болои раванди истироҳат ва сайёҳатҳои сайёҳон ба мақсад мувофиқ аст [5-М].

7. Мушкилоти марбут ба рушди устувори сайёҳии фарҳангӣ таърихӣ ва арзёбии самаранокии истифодаи неруи ин намуди фаъолияти сайёҳии *минтақаи сайёҳии Бадахшон* басо мураккаб ва гуногунчанба мебошанд. Ин амал муайян кардани маҷмуи мушкилот, омӯзиши ҳамаҷонибаи заминаи захиравӣ ва инфрасохториҳои он, ташкили фазоӣ, соҳавӣ ва функционалии он, самаранок ба роҳ мондани дастгирии туроператорҳо, инчунин ҳалли масъалаҳои танзими самарабахши фаъолияти сайёҳӣ, таҳлили вазъи кунунии он, ҳолат ва тамоилҳои тараққиёти ояндаро талаб мекунад [4-М].

8. Дар асоси таҳлили масъалаи мазкур бо мақсади самаранок ба роҳ мондани фаъолияти сайёҳӣ барномаи махсус, ки 4 марҳила ва 9 давраи асосиро бо нишондодҳои мақсаднок дар бар мегирад, кор карда баромада шуд. Бо назардошти омилҳои зикршуда дар шароити мавҷуда зарурияти дар мувофиқа ҳаллу фасл намудани мушкилотҳои мазкур бо тағйиротҳо дар системаи рушди иқтисодиёт, ташкили фаъолиятҳои наву самараноки соҳибкорӣ ва вобаста ба ин, ворид намудани тағйиротҳои куллӣ дар барномаҳои таълимӣ мактабҳои олии, тарбия намудани мутахассисони баландихтисоси соҳа ва ба талаботи системаи нави бозорӣ ва умумичаҳонӣ ҷавобгӯ ба миён омадааст [6-М].

9. Дар асоси таҳлили маводи бо мақсади муайян намудани самти рақобатии рушди иқтисодии он, *моделҳои табиқӣ* сиёсати иҷтимоию иқтисодии минтақа пешниҳод карда шудааст, ки он ҳашт нуқтаро дар бар мегирад. Моделҳои пешниҳодшуда аввалин кӯшиши мақсаднок барои пешгӯии миёнамуҳлати рушди бахши сайёҳӣ дар минтақаҳои кӯҳии Тоҷикистон маҳсуб шуда афзалиятҳои стратегияи таҳияшудаи рушди фаъолияти сайёҳӣ дар минтақа ба фароҳам овардани шароити мусоид ва ноил шудан ба самаранокии баланди иҷтимоию иқтисодӣ ва экологии фаъолияти ин намуди сайёҳӣ мусоидат мекунад [10-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Барои ташкил ва рушди босамари сайёҳии фарҳангӣ таърихӣ дар ноҳияҳои минтақаи сайёҳии Бадахшон тавсияҳои зеринро пешниҳод менамоем:

– таҳияи асосҳои ҳамаҷонибаи илмӣ ва амалии фаъолият, ташкил ва рушди минтақаҳои сайёҳии дар ноҳияҳо ҷудошуда бо тавсифи блокҳои асосии ба ҳам таъсиркунанда: иншооти намоиши сайёҳӣ, хатсайрҳои сайёҳӣ, инфрасохтори иншооти ҷойгиркунӣ ва хӯроки умумӣ, истехсолот ва фурӯши сувенирҳо, саноати истироҳат ва фароғат зарур аст;

– дар доираи минтақаҳои сайёҳии ҷудошуда барои рушди мусоиди сармоягузорӣ, андоз ва дигар шароит фароҳам оварда шавад;

– таҳияи моделҳои самарабахши ҳамкориҳои байни сокинони ноҳияҳои сайёҳӣ;

– ташкили чорабиниҳо чихати баланд бардоштани маърифати сайёҳии аҳолии маҳаллӣ ва омода намудани онҳо ба қабули сайёҳон;

– пешбурди сиёсати фаъолнаи таблиғи ҳудуди минтақаи сайёҳии Бадахшон, мавзӯҳои фарҳангӣ таърихӣ он дар бозорҳои ҷаҳонии сайёҳӣ;

– фароҳам овардани шароити мусоид ва табиқӣ фаъолнаи сиёсати ҷалби сармоягузoron;

– таҳияи хатсайрҳои самарабахши сайёҳӣ дар ноҳияҳои сайёҳии минтақаи сайёҳии Бадахшон бо тавсифи ҳамаҷонибаи тамоми мавзӯҳои фарҳангӣ таърихӣ;

– ба нақша гирифтани сайёҳони таърихӣ фарҳангӣ дар ноҳияҳои сайёҳии минтақаи Бадахшон.

Табиқӣ тавсияҳои пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки барои боз ҳам беҳтар намудани фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа ва барои таъмини рушди устувори он дар оянда тадбирҳои мушаххас таҳия карда шаванд.

ФЕХРИСТИ
ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАЧАИ ИЛМӢ

I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд:

- [1-М]. Симоилбеков А.М. Рушди туризми фарҳангӣ-этнографӣ ҳамчун усули хифз ва барқароркунии мероси табиӣ ва этнофарҳангии мавзёҳои кӯҳистони Тоҷикистон/А.М.Симоилбеков,А.А. Мамадризохонов, Ҳ.Е.Карамухудоев //Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Бахшии 2. №2 (15). Хоруғ, 2020. С. 163-168
- [2-М]. Симоилбеков А.М. Перспективы и стратегические приоритеты развития туризма на территории ГБАО Республики Таджикистан/ А.М.Симоилбеков, А.А.Мамадризохонов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. Часть 2. №3. Душанбе, 2021. С. 90-95.
- [3-М]. Симоилбеков А.М. Имкониятҳои рушди самараноки туризми таърихӣ-фарҳангӣ дар шароити ВМКБ/ А.М. Симоилбеков // Паёми Донигоҳи Хоруғ. Бахши 2. №3(19). Хоруғ, 2021. С.-90-95.
- [4-М]. Симолибеков А.М. Перспективы развития туризма по маршруту Таджикской линии Великого шёлкового пути / А.М.Симоилбеков, А.А.Мамадризохонов // Вестник Педагогического университета. Серия естественных наук. №3-4(11-12). Душанбе, 2021.С.26-30.
- [5-М].Симолибеков А.М. Сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ҳамчун стратегияи рушди иқтисодӣ дар минтақаҳои кӯҳии мамлакат / А.А. Симоилбеков, Р. Диловаров // Паёми Донигоҳи Хоруғ. Бахши 1. №3(23). Хоруғ, 2022. С.65-73.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ–амалӣ ҷоп шудаанд:

- [6-М].Симоилбеков А.М. Осори этнофарҳангии ВМКБ ва наҷши он дар ыалби сайёҳон. Симоилбеков А.М. // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмию назариявии “Мавқеъ ва наҷши ёдгориҳои таърихӣ дар рушди сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ” Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. Душанбе, 2018
- [7-М].Симоилбеков А.М. Этнокультурные особенности ГБАО – важный фактор развития туризма. А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Вестник Хорогского университета. Серия 1 №12. Хорог, 2018. С. 78-95
- [8-М]. Симоилбеков А.М. Проблема охраны и рационального использования биоразнообразия горных регионов Таджикистана/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы республиканской научной конференции “Биоразнообразие горных экосистема Памира в связи с изменением климата” Институт биологии Помир им Юсуфбекова Х.Ю. Хорог, 2021. С 165-168
- [9-М].Симоилбеков А.М. Вопросы устойчивого использования биоразнообразия горных регионов Таджикистана/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы IX-ой международной конференции “Экологические особенности биологического разнообразия” Национальная академия наук Таджикистана, Хатлонский научный центр. Душанбе, 2021. С 146-147
- [10-М]. Симоилбеков А.М. Стратегические приоритеты развития туризма на территории ГБАО Республики Таджикистан/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов //Материаль международной научно-практической конференции

“Роль системы образования в эффективном решении проблем, охраны и рационального использования природных ресурсов Памира” Хоруг, 10-11 ноябр 2021

[11-М].Симоилбеков А.М. Мушкилоти асосии фаолияи самаранок ва рушди соҳаи сайёҳи дар шароити ВМКБ Ҷумҳурии Тоҷикистон/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи: “Рушди илм ва маориф дар шароити ҷаҳоншавӣ дар мисоли шароити кӯҳистон: Мушкилот, равишҳои нав ва таҳқиқоти дахлдор”. Хоруг, 2022. С 149-153

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ХОРОГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ М. НАЗАРШОЕВА**

УДК 33:796.51(575.2) (043.3)

На правах рукописи

СИМОИЛБЕКОВ АСРОР МУЗОФИРОВИЧ

**ВОЗМОЖНОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ИСТОРИКО - КУЛЬТУРНЫХ РЕСУРСОВ ГОРНО-
БАДАХШАНСКОГО РЕГИОНА ДЛЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИЗМА**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на соискание ученой степени кандидата географических наук
по специальности 25.00.24 - экономическая, социальная, политическая и
рекреационная география.

ХОРОГ -2023

Работа выполнена на кафедре биоэкологии и туризма Хорогского государственного университета имени Моёншо Назаршоева.

Научный руководитель: **Мамадризохонов Акбар Алихонович** - доктор биологических наук, профессор кафедры биоэкологии и туризма Хорогского государственного университета имени Моёншо Назаршоева

Научный консультант: **Диловаров Рахматшо Диловарович** - кандидат географических наук, доцент кафедры экономической социальной географического факультета Таджикского государственного университета имени Садриддина Айни

Официальные оппоненты: **Умаров Ходжимухаммад Умарович** – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической географии и туризма Национального университета Таджикистана

Амонатова Махбуба Атоевна – кандидат географических наук, доцент кафедры международной экономики и международных отношений Таджикского государственного технологического университета

Ведущая организация: **Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана**

Защита диссертации состоится «8» июнь 2023 года в 11⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета 6Д.КОА-058 при Таджикском Государственном педагогическом университете имени С. Айни, по адресу 734003, Республика Таджикистан, г.Душанбе по адресу, пр. Рудаки, 121.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Таджикского государственного педагогического университета им. С.Айни на сайте <http://www.tgpu.tj>

Автореферат разослан «___» _____ 2023 года.

Ученый секретарь диссертационного совета,
кандидат экономических наук, доцент

Джураев А. Дж.

I. ВВЕДЕНИЕ

Актуальность и необходимость проведения исследования по теме диссертации. В современном мире туризм является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей мировой экономики и показателем изменения благосостояния общества, а его процесс направлен на удовлетворение потребности населения в отдыхе и повышении качества их жизни¹.

В Республике Таджикистан сфера туризма на государственном уровне признана одним из приоритетных направлений развития национальной экономики (Указ Президента Республики Таджикистан «О создании Национальной туристической компании Республики Таджикистан» от 8 апреля 1996 года № 461; Постановление Правительства Республики Таджикистан «Об утверждении Концепции развития туризма в Республике Таджикистан на 2009-2019 годы от 2 апреля 2009 года № 202). Учитывая большое значение историко-культурного туризма, имеющего целью ознакомление с культурно-историческим наследием того или иного региона, в последние годы этот разновидность туризма получило широкое распространение в туристическом мире.

Одним из регионов, который в последние годы привлекает внимание все большего числа иностранных туристов, является территория ГБАО Республики Таджикистана.

Этот регион обладает уникальными историко-культурными возможностями (исторические памятники культуры и архитектуры, исторические объекты, здания, и др.), а также наличием различных этнических групп, каждая из которых имеет свои обычаи, традиции и образ жизни, что с каждым годом привлекает все больше внимания туристов. Следует отметить, что такие объекты отображения - образ жизни, нормы поведения, верования, язык и т.д. считаются интересными историко-культурными туристскими объектами. Поэтому специалисты придерживаются мнения, что при организации эффективных организационно-управленческих структур, этот регион может превратиться к одним из мировых туристических центров.

На основе изучения и анализа научной и географической литературы делается множество научных выводов об этом регионе. Среди них известный немецкий ученый Карл Витвер представил научный вывод и отметил, что «Памир является прародиной не только ариев, но и ветвью происхождения человечества»².

Британский ученый, путешественник и исследователь Генри Юл отмечает, что «Памир считается жемчужиной человеческого рода»³.

До обретения государственной независимости этот уникальный туристско-рекреационный район находился в состоянии чрезвычайного природного и экономического тупика. По этой причине мировые исследователи, проехавшие в эту горную местность по «Шелковому» пути, назвали ее «Крышей мира».

В результате многих исследований, изысканий и литературы отечественных и зарубежных ученых, в том числе российских, мы пришли к выводу, что Бадахшан пережил большую историю формирования, а также имеет множество историко-культурных ресурсов. В том числе Саки, Бохтары, Кушаны и др. Пример: «Таджфар» (Чештебе, Мургобский район), относящийся к эпохе палеолита 40-20000 лет до н.э., стоянка Аличуль 20-12 тысяч лет до нашей эры, стоянка Ошхана 8-5 тысяч лет до нашей эры, каменные рисунки пещер в район Мурогаб, Кызылработ, Какуйбек, Окчилга, (Лангар, п. Ишкошим) могильники являются важным свидетельством исследований.

Эти историко-этнографические воззрения приводят исследователей к направлению науки о том, что в то время в разных местах Бадахшана природа и климат были

благоприятными, благодаря чему сейчас в этих местах находится так много памятников истории и культуры.

В то же время использование историко-культурных ресурсов региона в целях туризма требует достаточно точного и обоснованного научного исследования, выяснения проблем отрасли и разработки научно-обоснованного механизма их решения, что способствует эффективному и устойчивому развитию отрасли.

Уровень научной изученности проблемы, теоретико - методологические основы исследования. Различные аспекты туризма, в частности историко-культурного туризма, нашли отражение в работах ряда отечественных и зарубежных ученых.

Концептуальные вопросы решения проблем историко-культурного туризма исследованы в трудах многих ученых и специалистов России, а также других стран СНГ. Среди них можно отметить работы следующих ученых: А.Ю. Александрова, Л.В. Баумгартен, Э.И. Богданова, П.А. Баранов, Н.А. Восколович, О.Н. Никифоров, Т.В. Виноградова, А.Д. Чудновский, Н.Д. Загорина, И.В. Зорина, А.Н. Дунец, Э.А. Дзгоева, А.Г. Бутузов, О.П. Звягинцева, Г.А. Карпова, Е.В. Колотов, А.В. Сидорова, Н.А. Карелина, Н.В. Косарева, В.В. Лапочкина, А.З. Розенфельд, В.П. Сидоров, Т.Н. Третьякова, З.А. Трифонова и других, которые описали различные аспекты этой проблематики. В работах G.J. Ashworth, A.V. Ericsson, П. Дефер, В. Garcia, J. Кау и др. историко-культурный туризм нашел свое концептуальное отражение. Несмотря на большое количество научных и учебно - методических работ, брошюр, монографий, а также защищенных диссертационных работ, до настоящего времени всесторонний универсальный подход и решения ключевых вопросов развития историко - культурного туризма остается недостаточно разработанным.

Среди таджикских ученых, изучавших проблемы туризма и историко - культурных ресурсов, можно назвать работы: Р.Д. Диловарова, Х.М. Мухаббатова, А.М. Самиева, А.А. Мамадризохонова, Д.Ш.Сангинова, А.А. Шоинбекова, Х.Е. Карамхудоева, Д.Ш. Ёрова, М.И. Кодирова и других. По их мнению, историко-культурный туристический потенциал Таджикистана недостаточно используется в туристических целях. Если в других регионах республики этот вопрос более или менее исследован, то на территории ГБАО, несмотря на ряд внутренних и внешних факторов, в том числе геополитическую положения, природных, экологических, географических, экономических и социальных особенностей вопросы формирования и развития исторических и культурно-познавательного туризма с учетом особенностей горных регионов и современных требований международного туристского рынка до настоящего времени недостаточно изучены.

Связь исследования с программами (проектами) и научными темами. Диссертационное исследование в рамках выполнения плана научно-исследовательских работ кафедры биозоологии и туризма Хорогского государственного университета им. М.Назаршоева на тему «Проблемы и преимущества развития сферы туризма в горных условиях РТ», а также Закона Республики Таджикистан «Об охране и использовании объектов историко-культурного наследия» от 28 декабря 2012 года № 921, Закона Республики Таджикистан «О внутреннем туризме» от 18 июля 2017 года (№ 1450), постановление Правительства Республики Таджикистан «О Стратегия развития туризма в Республике Таджикистан до 2030 года» от 1 августа 2018 года и др.

ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ:

Целью диссертационного исследования является изучение теоретических основ развития историко-культурного туризма на территории Горно-Бадахшанского региона Республики Таджикистан и разработка научно обоснованного механизма устойчивого развития и его совершенствования на основе рекомендаций и предложений.

Задачи исследования. Для достижения этих целей были поставлены следующие задачи:

1. изучение и совершенствование теоретических и методологических основ туристских объектов для обеспечения теоретической базы для практической организации историко-культурного туризма;
2. описание историко-культурных ресурсов Горного Бадахшана и рассмотрение их роли в развитии туризма;
3. определение основных этапов успешного развития историко-культурного туризма в условиях региона;
4. анализ и обоснование проблем и стратегических приоритетов историко-культурного туризма и приоритетных направлений его развития на территории ГБАО;
5. зонирование территории Горно-Бадахшанского туристического региона в зависимости от наличия ресурсов и богатства историко-культурных памятников и облегчения организации деятельности на местах;
6. разработка и подготовка региональной модели экономического и социального развития;
7. разработка предложений и рекомендаций по более эффективному управлению данным видом туристической отрасли и повышению их потенциала для повышения рентабельности отрасли и решения социально-экономических и культурных проблем региона.

Объект исследования - выбрана историко-культурная туристическая база районов ГБАО.

Предмет исследования: Историко-культурные объекты Горно-Бадахшанского региона являются источником развития туризма и организационно-управленческих отношений и используются в целях региональной организации туризма.

Научная новизна исследования заключается в разработке организационно-экономических методов повышения привлекательности историко - культурных ресурсов ГБАО. В процессе исследования были получены следующие основные результаты, составляющие научную новизну диссертационной работы:

- в диссертации впервые изучены теория и организационные основы историко - культурного туризма в условиях горного региона, а также историко-культурные объекты Горно- Бадахшанского региона, как потенциального источника туризма, и описаны их роль в развитии туризма страны;
- на основании деления территории по наличию историко-культурных ресурсов и степени благоприятности территории и изучаемого туристического региона были выделены отдельные районы, а также проанализированы и определены основные вопросы ее развития на территории региона;
- проанализированы и определены основные вопросы развития историко-культурного туризма в регионе, а также определены и обоснованы основные этапы эффективного развития историко-культурного туризма;
- выявлены основные ареалы эффективного развития историко-культурного туризма на территории исследуемого региона, на основе анализа проблем и стратегических

приоритетов туризма, определены приоритетные направления развития отрасли, туристского потенциала региона и путей его эффективного управления;

- в диссертации на основе изучения методологических подходов исторического и культурного наследия региона предлагается соответствующая организационно-экономическая модель, исследование которой способствует повышению эффективности данного вида туристической деятельности на территории Республики Таджикистан и внесены обоснованные предложения и рекомендации по ее различным аспектам;

в целях повышения мощности данного вида туристской деятельности для решения социально-экономических задач и других проблем региона определены эффективные способы управления культурно-исторической туристской деятельностью, внесены предложения и рекомендации по реализации ее оговорки.

Теоретической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по историко - культурным объектам региона, а также Указы, законы и Постановления Правительства Республики Таджикистан.

Основные положения, выносимые на защиту. Для защиты диссертации представлены следующие научные, теоретические, методологические и практические результаты исследования:

- анализ передовых зарубежных и отечественных практик развития туризма показывает, что одним из наиболее привлекательных современных туристических объектов и соответственно, особой отраслью туризма является историко-культурное наследия, которая направлена на реализацию этой идеи в сфере туризма;

- изучение разнообразия историко-культурных ресурсов региона и степень их пригодности для развития туризма является одним из основных этапов оценки туристического потенциала региона и уровня устойчивой регламентации внутреннего и внешнего туризма;

- современный этап развития туризма в Республике Таджикистан, можно характеризовать с одной стороны, как противоречие между ростом культурных потребностей и развитием культурных интересов населения, а с другой стороны, как тенденцию снижения экономических возможностей для их осуществления посредством такой дорогой формы развлечения и путешествия, которую можно охарактеризовать как экстремально появившееся новое социальное явление.

- историко-культурные объекты горного Бадахшана являются туристическими продуктами, обладающими специфическими качествами и их устойчивое развитие при изучении и развитии их потенциала как целостного туристического продукта региона требует комплексного использования.

- зонирование территории по наличию культурно-исторических наследия и благоприятному уровню региона является примером эффективного управления туристической отраслью в туристическом регионе Бадахшана, включающий комплекс взвешенных мер. Развитие экономических, экологических и познавательных процессов с привлечением местного населения к туристической деятельности способствует снижению антропогенного воздействия на природные комплексы, охране историко-культурных объектов региона.

- совокупность внутренних и внешних факторов играет важную роль в формировании и деятельности историко-культурного туризма в регионе. К внешним факторам относятся, прежде всего, силы общерыночных операций, а к ним относятся политические, правовые, экономические, демографические, природно-географические и

социокультурные факторы, которые в совокупности характеризуют общий потенциал туристической отрасли. К внутренним факторам относятся общие особенности рынка историко-культурных туристических услуг региона. К их числу относятся общие туристические продукты, туристическая инфраструктура, состояние рынка туристического труда, а также вопросы, связанные с инвестициями, нормативно-правовым обеспечением туризма и др., которые характеризуют уровень приоритетности развития региональной туристической отрасли.

- разработанная организационная модель регионального развития историко-культурного туризма способствует налаживанию эффективной деятельности по организации и развитию сферы туризма.

- использование сравнительной оценки состояния и перспектив развития сферы туризма на основе историко-культурного потенциала Бадахшанского туристического региона позволяет планировать и прогнозировать развитие региона с учетом создания специальных туристско-экономических зон.

- в стратегических документах государства по развитию историко-культурного туризма в регионах ГБАО внимание должно быть обращено не на увеличение количества туристов, а на увеличение доходов от реализации данного вида туристской деятельности, с целью улучшения ее качественных показателей и ее мультипликативного эффекта. Такой подход позволяет вернуть маркетинговую стратегию историко-культурного туризма в Гого-Бадахшанском туристическом регионе на богатые рынки, расположенные в Европе, Северной Америке и Юго-Восточной Азии, являющиеся основными производителями спроса на такие туристические услуги.

Степень достоверности результатов исследования. Автор определил тему исследования, его цель и задачи в соответствии с логическим планом диссертации, а при анализе характера привлечения капитала в развитие инфраструктуры использовал методологию, основанную на исследованиях ученых в данной области. Публикации автора в научных журналах подтверждают достоверность исследования. Выводы, рекомендации и результаты теоретических исследований автора диссертации основаны на использовании современных методов исследования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации соответствует следующим пунктам паспорта перечня специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан в Диссертационный совет 6Д.КОА-058 по специальности 25.00.24 - Экономическая, социальная, политическая и рекреационная география, утвержденному решением Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан от 30 сентября 2021 года, №7.

Личный вклад соискателя ученой степени в научные исследования. Непосредственное участие в полевых исследованиях (2017-2022гг.), сбор и анализ фундаментальных работ ученых по аспекту историко-культурного туризма, сотрудничество с другими отраслями экономики, обработка первичных статистических данных, анализ и обобщение результатов исследований, апробация результатов и составление заключения.

Утверждение и внедрение результатов диссертации. Результаты диссертационного исследования обсуждались и представлены на научно - практических конференциях в Хорогском государственном университете им. М. Назаршоева, Таджикском национальном университете, Кублобском государственном университете им. Абуабдулло Рудаки, Дангаринском государственном университете, проведенных в 2017-2022 гг.

Публикация по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования отражены в 11 научных статьях автора, в том числе в 5 статьях, опубликованных в рецензируемых журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Исходя из целей и задач исследования, она состоит из оглавления, списка сокращений, введения, трех глав и 13 подглав, выводов и рекомендаций, списка литературы (174 наименования). Текст диссертации представлен на 178 компьютерных страницах, в том числе 9 рисунков и 36 таблиц.

Во введении к диссертации обосновывается важность темы и поясняется уровень ее проработки. Также описываются цель, задачи, объект, предмет, методология и методы исследования, отражаются научная новизна, полученные результаты и их теоретическая и практическая ценность, разъясняются научные исследования, предлагаемые к защите, и сведения о реализации, апробация и публикация результатов исследования.

В первой главе **«Научно-теоретические основы развития историко-культурного туризма»** рассматриваются понятие и структура историко-культурных ресурсов, их место в развитии туризма в горных регионах, функциональные характеристики отрасли, различные процессы формирования отрасли в горных районах историко - культурного туризма, а также ее основная позиция, как стратегии экономического развития горных районов страны.

Во второй главе **«Описание историко-культурных ресурсов Горно-Бадахшанского региона как фактора развития туризма»** - определяется описание природных и историко-культурных объектов региона, и их потенциала, а также дается комплексная оценка уровня благоприятности региона, а также историческим объектам культуры жителей региона, антропологическим памятникам туристического региона как привлекательному фактору развития туристической отрасли и ее туристической мощи.

В третьей главе **«Проблемы и стратегические перспективы развития историко-культурного туризма в ГБАО»** разъясняются методы повышения его эффективности, а также пути совершенствования механизма его управления посредством туристического районирования региона, выявление основных проблем эффективной деятельности и развития отрасли, разработка механизма основных этапов развития туризма и на его основе разработано организационная модель экономического и социального развития региона, определены эффективное развитие отрасли, а также предложена региональная модель организации экономического и социального развития отрасли, ее перспективы и стратегические приоритеты.

В выводах по каждой главе подведены основные итоги диссертационного исследования, даны обоснованные рекомендации по организации и эффективному развитию отрасли в регионах области.

II. ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Бадахшанская туристическая зона Республики Таджикистан является одной из редких природных зон Центральной Азии и мира в сфере туризма, и славится рекордным процентом исторических и культурных объектов. Здесь находятся уникальные по красоте и научной ценности памятные природы, историко-культурные объекты, представляющие ценность не только с точки зрения науки, но и для развития туризма, особенно культурно-исторического туризма.

В зависимости от возможности использования и налаживания эффективной деятельности в сфере туризма историко-культурными объектами Бадахшанского туристического региона сгруппируются на: - геоморфологические памятники природы; - гляциологические и гидрогеологические объекты;- литологические и палеонтологические объекты;- петрографо - минералогические и петрологические объекты; - тектонические объекты; - космогенные объекты; историко - геологические объекты;- сгруппированы ботанические объекты, а также дана информация об объектах находящихся в центре внимания туристов. В ходе исследования выяснилось, что туризм в регионе находится на низком уровне из-за низкого качества турпродукта, уровня обслуживания, а также ряда других организационно-подготовительных причин.

В целях эффективного формирования данного вида туризма и рационального использования историко-культурных ресурсов Бадахшанской туристической зоны нашим первым шагом стало зонирование региона в зависимости от расположения различных историко-культурных объектов.

Учитывая наличие и историко-культурный потенциал отдельных его районов, целесообразность расположения и в зависимости от уровня сложности путешествия, всю территорию Бадахшанского туристического региона мы разделили на 4 туристских района, а в пределах их подрайоны были выделены отдельно (Рис. 1).

Организация туристической деятельности в этом контексте позволяет эффективно, с меньшими затратами времени и средств в кратчайшие сроки использовать туристические ресурсы региона, посещать объекты историко-культурного туристического интереса, а также разработаны мероприятия по их охране и восстановлению.

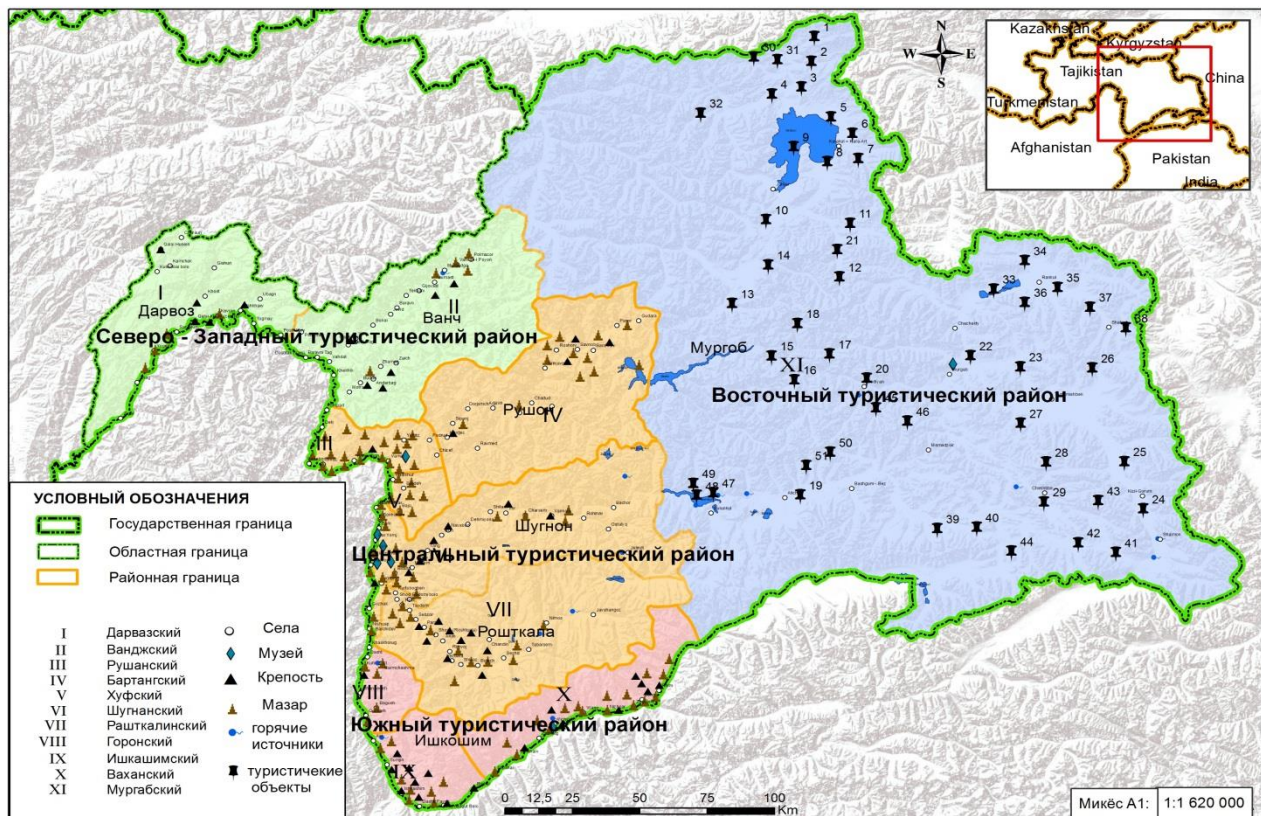

Рисунок 1. Карта туристического районирования туристической зоны Бадахшан с историческими и минеральными ресурсами. Источник: Авторские исследования и разработки.

Помимо учета и определения туристического потенциала историко-культурных объектов, в целях определения уровня благоприятных экологических факторов для рекреации и проведения туристских маршрутов для каждого выделенного туристского района нами также исследовались некоторые метеорологические показатели, такие как: географические широта местности (в градусах), показатели температуры воздуха, °С, уровень благоприятности для организма человека, лечебно-климатический режим ультрафиолетовых лучей, а также медико-климатические особенности режима заката, режима тепла, режим ветра и т.д. При оценке туристических объектов использовались общепринятые методы, широко применяемые в сфере туризма и рекреации, в соответствии с которыми экологические условия и их воздействие на организм человека в туристическом объекте оценивались по 4 уровням благоприятных условий внешней среды:

1. Благоприятный – 8-10 балл.
2. Тренеровочный – 4-6 балл.
3. Невыносимый – 4-6 балл.
4. Неблагоприятный – 2-4 балл.

Результаты этих исследований на примере Северо-Западного туристического района (табл. 1-8), составлены для всех выделенных туристских районах [дисс, с- 112-114; 118-121; 124-128]. **Источник:** Исследования и разработки автора, основанные на метеорологических данных.

Таблица 1.

Температура воздуха в Северо - Западном туристическом районе

Температурный показатель, °С	Благоприятный уровень для организма человека	Балл
-0,2° (зимний сезон) +26,7° (летний сезон)	благоприятный	9

Таблица 2.

Лечебно - климатические характеристики ультрафиолетового светового режима Северо - Западного туристического региона

Географическая широта региона (в градусах)	Лечебно - климатический режим ультрафиолетовых лучей	Уровень комфорта	Режим эффекта	Балл
38°27 ш. С. 70°47 д. В.	чрезмерные ультрафиолетовые лучи летом	Летний дискомфорт от чрезмерного УФ	тренировочный	7

Таблица 3.

Медико - климатические характеристики солнечной радиации Северо - Западного туристического района

Параметры	Показатели	Режим эффекта	Баллы
Количество солнечных часов в году	2000-2600	тренировочный	7
Количество солнечных часов в июле	334	невыносимый	5
Количество солнечных дней в году	68	тренировочный	7
Количество дней без солнца в июле	3	невыносимый	5
Количество дней без солнца в январе	10	невыносимый	5
Средний балл			5,8

Таблица 4.

Лечебно - климатические характеристики теплового режима Северо - Западного туристического района

Параметры	Показатели	Режим эффекта	Баллы
Продолжительность безморозного периода (дни)	251	благоприятный	9
Продолжительность зимы (дней)	60	благоприятный	9
Продолжительность неблагоприятного периода	4	тренировочный	4
Продолжительность летнего периода (дней)	150	благоприятный	9
Продолжительность неблагоприятного теплового периода	25	тренировочный	8
Среднее			7,8

Таблица 5.

Лечебно - климатические характеристики ветрового режима в Северо - Западном туристическом районе

Направление ветра	Режим эффекта	Балл
Юг, Юго - Запад	благоприятный	8

Таблица 6.

Особенности режима осадков в зимний период Северо - Западного туристический район

Параметры	Показатель	Режим эффекта	Балл
Продолжительность поддержания устойчивого слоя снега (сутки)	±5	благоприятный	9

Таблица 7.

Особенности режима летних осадков Северо - Западный туристический район

Среднее количество осадков в течение года	Повторение дождливых дней	Режим эффекта	Балл
488 мм	70 дн	благоприятный	8

Таблица 8.

Сводная таблица результатов для Северо - Западного туристического района

№ п/н	Параметры	Режим эффекта	Баллы
1	Температура воздуха	благоприятный	9
2	Лечебно - климатические особенности режима ультрафиолетовых лучей	тренировочный	7
3	Лечебно- климатические особенности режима солнечного облучения	тренировочный	5,8
4	Лечебно - климатические особенности теплового режима	благоприятный	7,8
5	Лечебно - климатические характеристики ветрового режима	благоприятный	8
6	Особенности режима осадков зимой	благоприятный	9
7	Особенности режима осадков летом	благоприятный	8
	Среднее	благоприятный	7,8

Источник: Таблицы 1-8, исследования и разработки автора на основе анализа метеорологических данных.

Таким образом, по результатам оценки экологических и биомедицинских факторов, показателей туристической деятельности и проведения маршрутов относительно благоприятны, так как основная часть показателей имеет среднее значение, то есть имеют тренировочное влияние на организм человека.

Оценка туристского потенциала Бадахшанского туристического региона с учетом вышеизложенного проводилась с точки зрения наличия историко - культурного потенциала и благоприятности районов для туристско-рекреационных занятий. На основании этих показателей были разделены три группы районов: высокий (8-10 баллов), средний (4-6 балла) и низкий (1-3 баллов) (рис. 2).

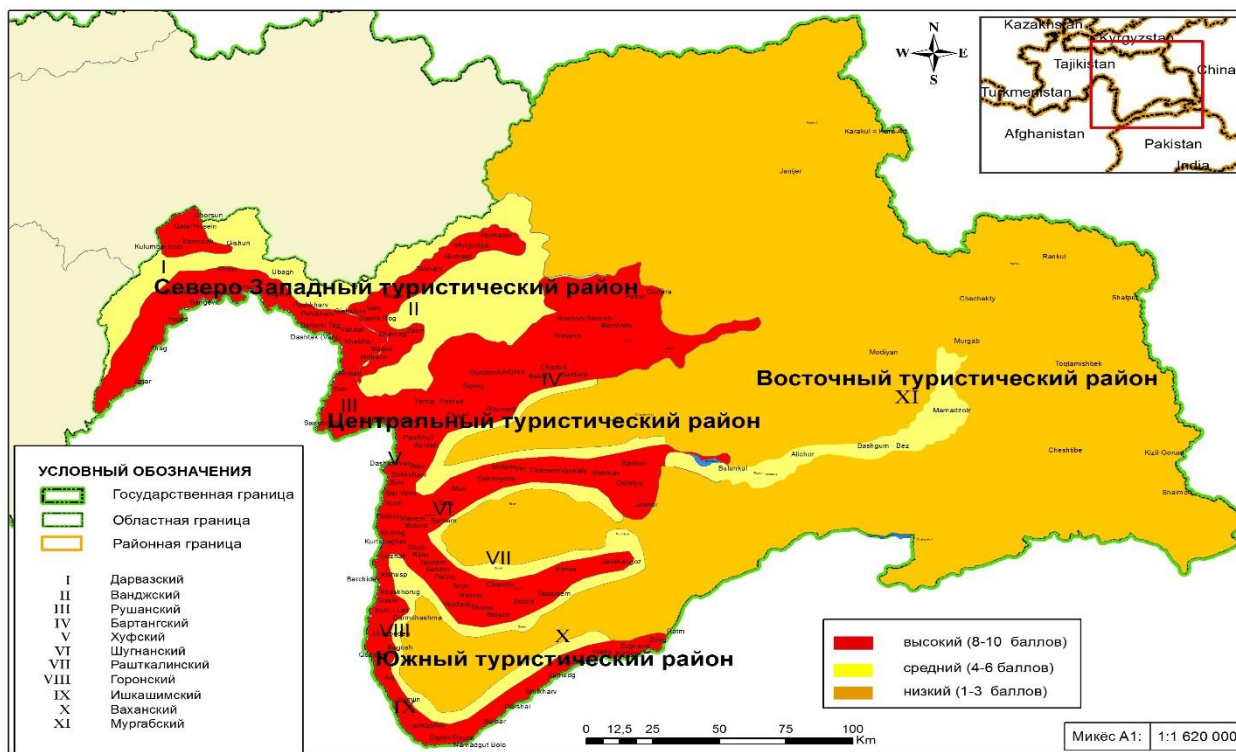

Рисунок 2 Уровень благоприятности регионов ГБАО для развития историко - культурного туризма:
Источник: Исследования и разработка автора.

Результаты оценки обязывают руководства туристической отрасли области и республики, а также туристических предприятий при организации историко-культурных туров учитывать благоприятный уровень отдельных районов, и особенности туристического региона Бадахшан для развития туристической отрасли.

Полученные результаты позволили оценить историко-культурные ресурсы туристического региона Бадахшан в общем виде следующим образом:

- большинство выделенных районов, наряду с их историко - культурным потенциалом, обладают благоприятным рельефом и уникальными природно-экологическими условиями, которые весьма привлекательны для отечественных и зарубежных туристов;

- привлекательность историко-культурных ресурсов оказывает существенное влияние на развитие туризма в регионе;

- в районах туристского региона Бадахшан рельеф является сдерживающим фактором или, наоборот, определяющим фактором в развитии историко-культурного туризма, а в большинстве районов региона весьма благоприятен для осуществления различных туристских мероприятий;

- геоморфологические характеристики районов области формируют внешний облик региона и определяют выбор места для строительства современной туристической инфраструктуры.

Как показывает анализ деятельности отрасли, на эффективное развитие туризма оказывают влияние ряд факторов. В частности: - в регионе пока не определено регулирование показателей туристического прибытия и доходов от этой деятельности; - в системе учета показателей туристической деятельности региона наблюдаются неполная информация и неравномерность; - если количество иностранных туристов в гостиницах, допущенных к посещению территории региона, можно более-менее подсчитать, то для внутренних туристов такого механизма нет; - не разработан механизм определения уровня их услуг в соответствии с действующими стандартами и нормами.

Также, как выяснилось, есть недостатки в разработке нормативных документов, исследованиях и мониторинг рынка туристических услуг не осуществляется, в деятельности туристических организаций недостаточно применяются современные инновационные технологии. Точных сведений о доходности, роли и месте туризма в экономике региона не имеется. Все эти факторы оказывают препятствующее влияние на развитие туризма. В связи с этим мы считаем, что привлечение государства не только к решению данного вопроса, но и к дальнейшему созданию благоприятных условий для прибытия, отдыха и путешествия туристов, созданию благоприятной туристической инфраструктуры, развитию реализации механизма регулирования доступности туров и индивидуальных туристических услуг, а также контроль цен, качества и уровня обслуживания отечественных и иностранных туристов в соответствии с требованиями современного мира, совершенствование системы налогообложения и учета; совершенствование системы современных стандартов обслуживания туристов, а также эффективная система контроля качества услуг в сфере туризма непременно дают желаемый эффект.

Основные этапы эффективного развития отрасли. На основе анализа данного вопроса сделан вывод о том, что для эффективной реализации историко-культурной туристической деятельности целесообразно реализовать специальную программу, включающую 4 этапа и 9 основных периодов:

1 этап – определение исходных условий, который включает в себя следующие периоды:

1 период. Оценка регионального распределения этнокультурных ресурсов региона, определение возможного объема туризма, видов туристов, поддерживающих факторов;

2 период. Определение потенциальных районов для развития историко-культурного туризма, подготовка маршрутных карт, направленных на историко-культурные объекты региона, анализ возможностей поставщиков туристических услуг;

3 период. Размещение региональных элементов турпродукта:

- подбор сел и мест, богатых историко-культурными ресурсами и интересных для посещения туристами;

- определение квалификации туристов в регионе;

- социальная мобилизация малоимущих на работу в сфере историко-культурного туризма и курсов повышения квалификации.

2 этап. Изучение возможностей развития историко - культурного туризма.

период 4. Планирование историко-культурной туристской деятельности на районном уровне:

- планирование историко-культурных туристических объектов, многофункциональных туристических центров, необходимых мероприятий на региональном уровне;

- планирование оборудования для экскурсий по историческим и культурным местам, интересным для туристов;

- анализ затрат на услуги историко-культурного туризма и планирование доходов от туристской деятельности.

Этап 3. Планирование бизнес - плана на уровне области, районов и отдельных регионов.

период 5. Разработка платформы поддержки историко - культурного туризма:

- регулирование деятельности местных поставщиков туристических услуг;
- организация курсов повышения квалификации и тренингов для работников местной администрации по туризму;

период 6. Планирование историко - культурной туристической деятельности на региональном уровне:

- районирование территории региона по возможному уровню развития туризма;
- планирование и районирование территорий районов, населенных пунктов и отдельных достопримечательных мест;

период 7. Организация тренинга по планированию бизнес - плана местных предпринимателей:

- тренинг по использованию историко - культурных ресурсов;
- тренинг по стратегическому менеджменту;
- тренинг по маркетингу;
- рабочая встреча с представителями отечественных туристских организаций, заключение договоров об обеспечении условий и услуг для туристов;

период 8. Развитие предпринимательства и консалтинг (консультации):

- организация тренинга по составлению бизнес - плана;
- регулирование маркетинговой деятельности местных поставщиков туристических услуг путем создания бизнес - центров.

Этап 4. Мониторинг и оценка;

период 9. Мониторинг развития историко- культурного туризма в регионе через органы статистики с использованием анкетирования основных предпринимателей методом фокус - группового опроса.

В Республике Таджикистан делаются уверенный шаги в области организации системы историко-культурного туризма. Учитывая имеющиеся факторы, в сложившихся условиях необходимо решать эти задачи в соответствии с изменениями в системе экономического развития, организовывать новую и эффективную предпринимательскую деятельность и в связи с этим вносить коренные изменения в образовательные программы вузов, воспитывающие высококвалифицированных специалистов в данной области с новыми мыслями и идеями, отвечающим требованиям нового рынка и мировой системы.

Регионально организационная модель экономического и социального развития отрасли. Следует отметить, что эффективная организация туристической деятельности и ее конкурентоспособность на мировом рынке туризма тесно связаны с основными задачами регионального турпродукта и уровнем компетентности его сотрудников.

Специализацию туристической деятельности в историко - культурном направлении Бадахшанского туристического региона можно сгруппировать по четырем основным направлениям:

1. исторический туризм; 2. культурный туризм; 3. этнический туризм; 4. научный туризм.

В целях определения конкурентного направления экономического развития региона предлагается модель реализации социально- экономической политики региона, которая будет способствовать устойчивому развитию историко - культурного туризма в регионе (рис. 3).

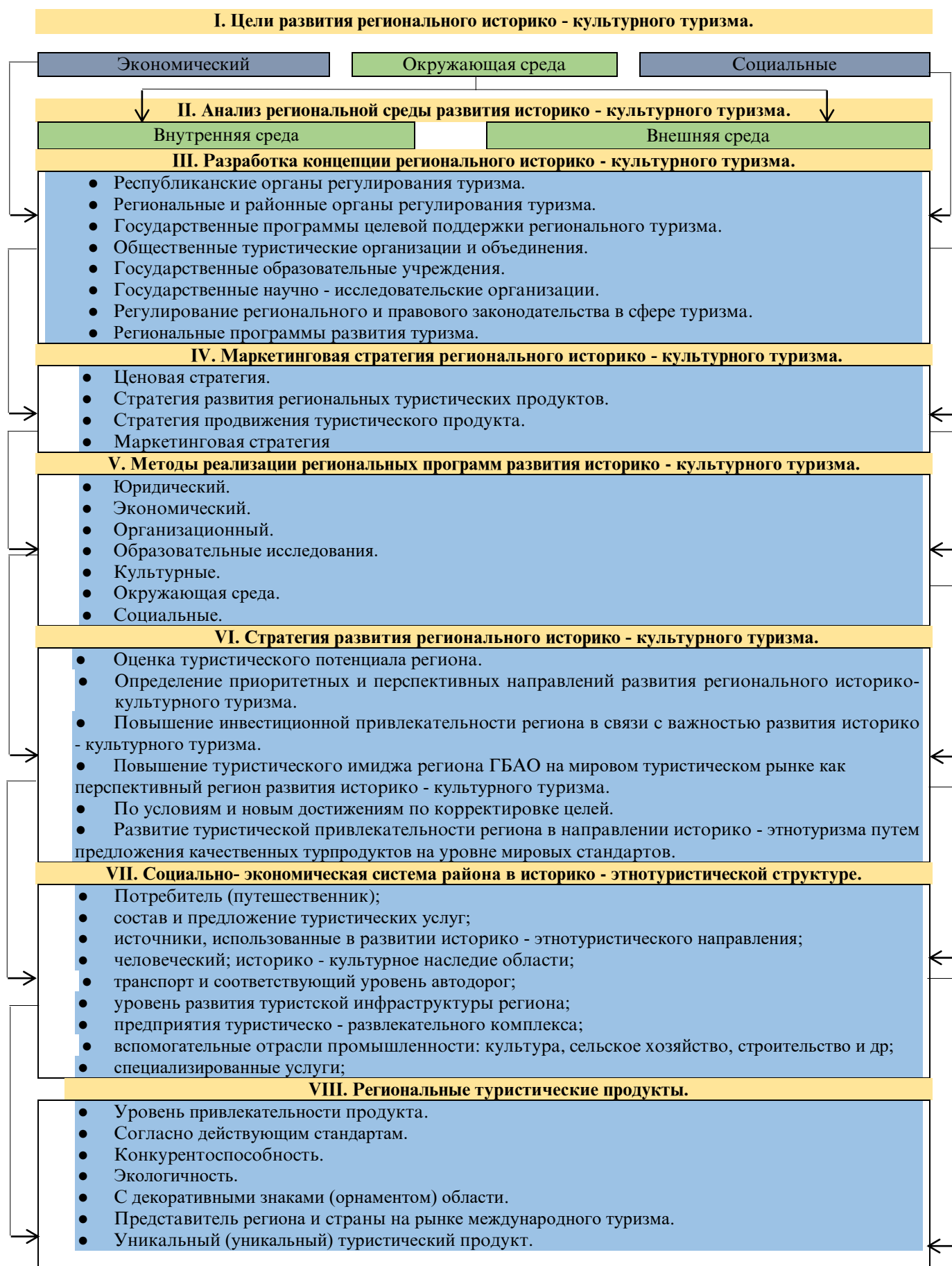

Рисунок 3. Пример реализации региональной социально - экономической политики, направленной на культурно - исторический туризм. Источник: Авторские исследования и разработки.

Предлагаемая модель считается первой целенаправленной работой на среднесрочную перспективу развития сферы туризма в горных районах Таджикистана.

В процессе работы, а также в целях научного обоснования проблем, сдерживающих развития туристической отрасли в регионе и определения эффективных путей решения, сложившейся ситуации было исследовано решение данной проблемы посредством SWOT-анализа (табл. 9).

Таблица 9.

SWOT - анализ историко-культурной туристической деятельности Бадахшанского туристического региона.

№	ПРЕИМУЩЕСТВО "S" STRENGTH	ОГРАНИЧЕНИЯ "W" WEAKNESS
1	Повышение благосостояния местного населения.	Загрязнение окружающей среды.
2	Разработка специализированных маршрутов с целью ознакомления с историко - культурными объектами региона.	Отсутствие достаточной научной базы для большинства туристических маршрутов в регионе.
3	Повышение уровня образования по отношению к историко - культурным объектам региона.	Отсутствие достоверной информации у местного населения.
4	Привлечение денег через развитие туризма.	Нестабильность политической ситуации в соседнем регионе (Афганистан).
5	Снижение негативного воздействия на историко-культурные объекты региона.	Исчезновение некоторых историко - культурных туристических ресурсов.
6	Быстрая и доступная информация об историко-культурных объектах ГБАО через СМИ и особенно веб-сайты (привлечение туристов).	Мало информации о рекламе историко - культурных объектов ГБАО в СМИ.
№	ВОЗМОЖНОСТИ "O" OPORTUNITIES CE	УГРОЗЫ "T" THRETS
1	Разработка привлекательных туристских продуктов ГБАО как будущего региона историко - культурного туризма.	Нестабильность политической ситуации в соседней Республике Афганистан.
2	Организация историко - культурного туризма как важная составляющая социально - экономического развития региона.	Нерегулируемый туризм и культурно - просветительская деятельность.
3	Увеличение объема турпотока в регион за счет отечественных и иностранных туристов.	Высоким барьером для выхода на рынок является конкуренция с историческими и культурными туристскими центрами мира.
4	Подготовка высококвалифицированных кадров для сферы историко - культурного туризма, повышение конкурентоспособности регионального туристического продукта на мировом рынке туризма.	Необходимость обеспечения достаточного объема турпотока для достижения возмещения расходов на конкретных туристских направлениях.
5	Улучшение туристической инфраструктуры на «Великом шелковом пути» и повышение уровня туристических услуг до уровня международных стандартов.	Недостаточный размер рынка труда .
6	Организация историко - культурных туров с целью обогащения знаний об истории и культурном наследии региона.	Исчезновение некоторых объектов историко - культурного наследия.

Источник: Авторские исследования и разработки.

Таким образом, эффективное осуществление туристической деятельности в культурно-историческом направлении как открытой социально-экономической системы находится под влиянием определенных внутренних и внешних факторов, которые в отдельные моменты времени могут вызывать определенные проблемы. Однако для

грамотного управления туристической деятельностью необходимо четкое разделение ответственности, как среди высшего руководства, так и на всех последующих уровнях.

Перспективы и стратегические приоритеты. С целью организации устойчивой историко-культурной туристской деятельности региона и представления конкурентоспособной туристической продукции, и удовлетворения растущего спроса туристов на качественные туристические продукты и услуги, считаем необходимым реализация данного вида туристической деятельности в регионе на основании запланированной программы:

1. определить стратегические приоритеты развития туризма с учетом наличия и состояния культурно-исторических объектов региона, местных природных и социально-экономических условий, а также с учетом разработки научно обоснованных рекомендаций по развитию индустрии туризма, реализации приоритетных направлений развития культурно-исторического туризма в регионе;

2. разработка и согласование основных положений проекта развития туристической деятельности на базе культурно-исторических объектов с законодательными органами местной и республиканской государственной исполнительной власти;

3. проведение анализа состояния культурно-исторических объектов и туризма в регионе с учетом мнений отечественных и зарубежных специалистов и экспертов, выявление основных проблем, требующих проведения реформ на разных уровнях управления.

Сущность стратегических приоритетов в данном случае включает три компонента: достижение проектирования реальной экономической стратегии, документальное оформление разработки перспективных планов и системы мер и ресурсов.

Стратегический план развития экономики, определяющий саму стратегию, включает в себя комплекс документов по реализации мероприятий этого комплекса стратегических программ, план мероприятий по реализации экономической стратегии, а также программы, которые реализовывают концепцию развития экономической политики.

С учетом вышеперечисленных обстоятельств были разработаны стратегические приоритеты развития туристической деятельности в Бадахшанской туристическом регионе, включающие 31 пункт и направленных на эффективное решение «Региональной программы развития туризма в Бадахшанской туристической области на 2020-2030 гг.».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ОБЩИЕ ВЫВОДЫ

По результатам исследования можно сделать вывод, что территория Горно-Бадахшанского туристического региона обладает богатыми ресурсами и культурно-историческим разнообразием туризма, что обеспечивает основу для эффективного развития туристической отрасли региона. Однако до сих пор не уделено должное внимание богатым и привлекательным историко-культурным туристическим ресурсам региона, и поэтому он остается неконкурентоспособен в туристическом мире, а процесс его развития также остается нерегулируемым.

Для осуществления эффективного развития отрасли исходя из наличия культурно-исторических ресурсов и уровни благоприятности территории было сочтено необходимым разделить территорию области на несколько туристических районов и подрайонов:

1. **Северо - Западный туристический район:** подрайоны Дарваза, Ванджа;
2. **Центральный туристический район:** подрайоны Рушан, Бартанг, Хуф, Шугнан, Рошткала;
3. **Южный туристический район:** подрайоны Горонский, Ишкошимский, Ваханский
4. **Восточный туристический район:** подрайон Мургаб.

Таким образом, по итогам исследования были получены следующие результаты:

1. На основе анализа материалов исследования, а также изучения зарубежных и отечественных научных источников, и обобщения передового опыта организованы эффективные процессы формирования регионального туризма, а также теоретические основы развития историко-культурного туризма в ГБАО Республики Таджикистан [2-А].

2. Бадахшанская туристическая зона имеет богатые и разнообразные культурно-исторические ресурсы, благоприятную экологическую обстановку, наличие большого количества историко-культурных и архитектурных памятников, представителей различных культурных, языковых и этноконфессиональных общностей со своими особенностями, образом жизни, этнокультурные особенности, являются основным фундаментальным источником привлечения большого потока туристов в регион. Рациональное использование этого богатого наследия края считается важнейшим направлением современной туристической деятельности республики. Этот путь является одним из ведущих направлений развития экономики региона и может оказать положительное влияние практически на все сферы экономики региона, в том числе на жизнедеятельность и благосостояние местного населения [1-А].

3. Анализ различных проблем и факторов развития историко-культурного туризма в Бадахшанской туристической области показывает, что до настоящего времени состояние данного вида туристской деятельности находится в неудовлетворительном состоянии: отсутствует целевое планирование туристической отрасли в область, край; новые объекты создаются преимущественно без увязки со значимостью туристских ресурсов, социально-экономическими перспективами развития территорий, туристскими маршрутами, масштабами и направлением развития туризма; не учитывается место и роль историко-культурного туризма в общей системе социально-экономического развития региона; развитие индустрии туризма недостаточно способствует процессу реставрации историко-культурных объектов и памятников, охране исторического наследия и т. д.[11-А].

4. Установлено, что качественное и количественное развитие сферы туризма возможно только на основе комплексного изучения рынка историко-культурного туризма, включающего следующие основные показатели: точное определение размера и характеристик сферы туризма, туристические потоки в регионе, основу которых составляет историко-культурный туризм; определение основных приоритетов групп

данного вида туристской деятельности; учет историко-культурных объектов туристических объектов; определение условий и возможностей привлечения туристов; определение возможного объема потока туристов и его сезонной динамики; формирование перечня организаций, осуществляющих туристское обслуживание; выявление перспективных историко-культурных туристических направлений в регионе; разработка экономически эффективных и устойчивых программ развития историко-культурного туризма в регионе; основные научные рекомендации по совершенствованию деятельности, оценка эффективности и социальных, экономических и экологических последствий в регионе [8-А].

5. Выяснилось, что в сфере историко-культурного туризма в Бадахшанской туристической области существует множество проблем, которые так или иначе мешают развитию отрасли. Факторы, сдерживающие развитие историко-культурного туризма в регионе, имеют экономический и организационные аспекты [3-А].

К первому аспекту относятся: - нехватка финансовых ресурсов для создания таких основных направлений туризма, как:

а) организация историко-культурных туристских центров, что способствует проработке общих вопросов формирования и развития туристской деятельности, разработке туристических маршрутов и целевых туристических программ по историко-культурным объектам региона;

б) создание необходимой инфраструктуры для приема, размещения и обслуживания гостей (гостиничное и транспортное обслуживание туристов, организация туристических маршрутов, создание условий для максимального комфорта и условий для обслуживания туристов и др.);

в) отсутствие средств на рекламную кампанию, то есть распространение информации об историко-культурных объектах региона и их культурной ценности с целью повышения его популярности и привлечения внимания туристов.

Ко-вторым факторам относятся:

а) Отсутствие научно-обоснованных историко-культурных туристических маршрутов региона и их слабая подготовка в качестве туристических объектов;

б) государственные запреты и ограничения на посещение туристами отдельных историко-культурных объектов территории, что в основном связано с уровнем недостаточного развития механизма организации путешествий и системы взаимодействия туристов, историко-культурных объектов данной территории и государственные органы;

в) недостаточность комплекса туристическо-экскурсионных услуг для туристов, а также низкий уровень и культура обслуживания;

г) отсутствие специалистов в данной области, способных взять на себя ответственность за разработку, организацию и проведение историко-культурных туров;

д) низкая туристская информированность и психологическая готовность местного населения к участию в организации и проведении историко-культурных туров.

6. Научно-практическая основа эффективного решения проблем данного вида туристической деятельности зависит от ответственного и внимательного подхода к историко-культурному наследию региона, его эффективной деятельности за счет разработки и умелой организации туристических маршрутов, рационального подготовка объектов и разработка программ, отвечающих потребностям туризма, а также установление строгого контроля за процессом отдыха и передвижения туристов, степень подготовки историко-культурных объектов к туристскому осмотру соответствует требованиям целей [5-А].

7. Проблемы, связанные с устойчивым развитием культурно-исторического туризма и оценкой эффективности использования этого вида туристической деятельности в Бадахшанской туристической зоне, очень сложны и многогранны. Это действие требует выявления комплекса проблем, всестороннего изучения его ресурсной и инфраструктурной основы, его пространственной, отраслевой и функциональной организации, налаживания эффективной поддержки туроператоров, а также решения вопросов эффективного регулирования туристической деятельности, анализ ее современного состояния, состояния и тенденций перспективного развития [4-А].

8. На основе анализа данного вопроса в целях эффективной реализации культурно-исторической туристической деятельности в Бадахшанской туристической зоне разработана специальная программа, включающая 4 этапа и 9 основных периодов с целевыми показателями. С учетом названных факторов в существующих условиях необходимо решать эти задачи в соответствии с изменениями в системе экономического развития, организовывать новую и эффективную предпринимательскую деятельность и в связи с этим вносить коренные изменения в образовательную систему программы высших школ, чтобы воспитать высококвалифицированных специалистов в области с новыми идеями и мнениями, что отвечает требованиям новой глобальной рыночной системы [6-А].

9. На основе анализа материалов с целью определения конкурентного направления его экономического развития предлагается модель реализации социально-экономической политики региона, включающая восемь пунктов. Предлагаемая модель является первой целенаправленной попыткой спрогнозировать среднесрочное развитие сферы туризма в горных районах Таджикистана, а разработанные стратегические приоритеты развития туризма в регионе способствуют созданию благоприятных условий и достижению высокой социальной, экономической и экологической эффективности данного вида туризма [10-А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

Предлагаем следующие рекомендации по эффективной организации и развитию культурно-исторического туризма в районах Бадахшанской туристической области:

- необходимо разработать комплексные научно-практические основы деятельности, организации и развития туристских зон, разделенных на районы, с описанием основных взаимодействующих блоков: туристско-выставочных объектов, туристических маршрутов, инфраструктуры объектов размещения и общественного питания, производства и реализации сувениров, индустрии отдыха и досуга;

- обеспечить налоговые и иные условия для благоприятного развития инвестиций в пределах обозначенных туристических зон;

- разработка эффективных моделей сотрудничества резидентов туристических зон;

- организация мероприятий, направленных на повышение туристских знаний местного населения и подготовку их к приему туристов;

- проведение активной политики продвижения территории Бадахшанской туристической области, ее культурно-исторических объектов на мировых туристических рынках;

- создание благоприятных условий и активная реализация политики привлечения инвесторов;

- разработка эффективных туристических маршрутов по туристическим зонам туристического региона Бадахшан с комплексным описанием всех культурно-исторических мест;

- планирование историко-культурного туризма в туристических зонах Бадахшанской области.

Реализация предложенных рекомендаций позволит разработать конкретные меры по дальнейшему совершенствованию историко-культурной туристской деятельности в регионе и обеспечению ее устойчивого развития в будущем.

ПЕРЕЧЕНЬ

НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ СОИСКАТЕЛЯ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ

I. Статьи, опубликованные в рецензируемых и рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан журналах:

- [1-А]. Симоилбеков А.М. Рушди туризми фарҳангӣ-этнографӣ ҳамчун усули ҳифз ва барқароркунии мероси табиӣ ва этнофарҳангии мавзӯҳои кӯҳистони Тоҷикистон/А.М.Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов, Ҳ.Е. Карамухудоев // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Баҳши 2. №2 (15). Хоруғ, 2020. С. 163-168
- [2-А]. Симоилбеков А.М. Перспективы и стратегические приоритеты развития туризма на территории ГБАО Республики Таджикистан/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. Часть 2. №3. Душанбе, 2021. С. 90-95.
- [3-А]. Симоилбеков А.М. Имкониятҳои рушди самараноки туризми таърихӣ-фарҳангӣ дар шароити ВМКБ/ А.М. Симоилбеков // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Баҳши 2. №3(19). Хоруғ, 2021. С.-90-95.
- [4-А]. Симоилбеков А.М. Перспективы развития туризма по маршруту Таджикской линии Великого шёлкового пути / А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Вестник Педагогического университета. Серия естественных наук. №3-4(11-12). Душанбе, 2021.С.26-30.
- [5-А]. Симоилбеков А.М. Сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ҳамчун стратегияи рушди иқтисодӣ дар минтақаҳои кӯҳии мамлакат / А.А. Симоилбеков, Р. Диловаров // Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Баҳши 1. №3(23). Хоруғ, 2022. С.65-73.

II. Научные статьи, опубликованные в сборниках и других научнопрактических изданиях:

- [6-А]. Симоилбеков А.М. Осори этнофарҳангии ВМКБ ва нақши он дар ҷалби сайёҳон. Симоилбеков А.М. // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмию назариявӣ “Мавқеъ ва нақши ёдгориҳои таърихӣ дар рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ” Донишгоҳи Миллии Тоҷикистон. Душанбе, 2018. С 157 – 159.
- [7-А]. Симоилбеков А.М. Этнокультурные особенности ГБАО – важный фактор развития туризма. А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Вестник Хоругского университета. Серия 1 №12. Хоруг, 2018. С. 78-95.
- [8-А]. Симоилбеков А.М. Проблема охраны и рационального использования биоразнообразия горных регионов Таджикистана/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы республиканской научной конференции

“Биоразнообразии горных экосистема Памира в связи с изменением климата”
Институт биологии Помир им Юсуфбекова Х.Ю. Хорог, 2021. С 165-168.

- [9-А]. Симоилбеков А.М. Вопросы устойчивого использования биоразнообразия горных регионов Таджикистана/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы IX-ой международной конференции “Экологические особенности биологического разнообразия” Национальная академия наук Таджикистана, Хатлонский научный центр. Душанбе, 2021. С 146-147.
- [10-А]. Симоилбеков А.М. Стратегические приоритеты развития туризма на территории ГБАО Республики Таджикистан/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы международной научно-практической конференции “Роль системы образования в эффективном решении проблем, охраны и рационального использования природных ресурсов Памира” Хорог, 10-11 ноябрь 2021.
- [11-А]. Симоилбеков А.М. Мушкилоти асосии фаолияти самаранок ва рушди соҳаи сайёҳии дар шароити ВМКБ Ҷумҳурии Тоҷикистон/ А.М. Симоилбеков, А.А. Мамадризохонов // Материалы международной научно-теоретической конференции на тему «Развитие науки и образования в условиях глобализации на примере горных условий: проблемы, новые подходы и актуальные исследования» Хоруг, 2022. С 149-153.

АННОТАТСИЯИ

диссертатсияи Симоилбеков Асрор Музофирович дар мавзуи «Имкониятҳои истифодабарии самараноки сарватҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯхистони Бадахшон дар ташкили ҳудудии сайёҳӣ» барои дарёфти унвони илмӣ номзади илмҳои география аз рӯи ихтисоси 25.00.24 - географияи иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва рекреатсионӣ пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: Тоҷикистон, минтақаҳои кӯҳӣ, сайёҳӣ, сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, рекреатсия, рекреант, инфрасохтор. минтақабандӣ, арзёбӣ, сарватҳои таърихӣ, зарфият, экосайёҳӣ, рушди устувор.

Объекти таҳқиқот: омӯзиши иқтидор, вазъ ва дурнамои рушди устувори сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар қаламрави минтақаи кӯхистони Бадахшон, инчунин муайян кардани чанбаҳои таъсири мусбӣ он ба ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии минтақа тавассути тақмил додани механизми идоракунии фаъолияти он бо таҳияи самтҳои рушд ва роҳҳои баланд бардоштани самаранокии он.

Мақсади тадқиқоти диссертатсионӣ: таҳқиқи асосҳои назариявӣ рушди сайёҳии таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯхистони Бадахшони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коркарди механизми аз ҷиҳати илмӣ асоснокӣ рушди устувор ва тақмили он дар асоси пешниҳоди тавсияҳо.

Ҳадафҳои тадқиқот: Барои комёб шудан ба ҳадафҳои мазкур вазифаҳои зерин гузошта шудаанд:

1. омӯзиш ва тақмили асосҳои назариявӣ ва методологияи мавзӯҳои сайёҳӣ барои таъмин намудани заминаи назариявӣ ташкили амалии фаъолияти сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ;

2. тавсифоти сарватҳои таърихӣ фарҳангии минтақаи кӯхистони Бадахшон ва баррасӣ намудани нақши онҳо дар рушди соҳаи сайёҳӣ;

3. муайян намудани марҳилаҳои асосии инкишофи натиҷабарҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ дар шароити минтақа;

4. таҳлил ва асоснок намудани мушкилот ва афзалиятҳои стратегияи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ ва самтҳои афзалиятноки рушди он дар ҳудуди ВМКБ;

5. ноҳиябандӣ намудани ҳудуди минтақаи Бадахшон вобаста ба мавҷудияти захира ва сарватҳои осори таърихӣ фарҳангӣ ва мусоидат ба ташкили муташаққили фаъолияти соҳа;

6. коркард ва тартиб додани модели тараққиёти иқтисодию иҷтимоии минтақавӣ;

7. таҳияи пешниҳодҳо ва тавсияҳо ҷиҳати боз ҳам самаранок ба роҳ мондани фаъолияти самараноки идоракунии ин намуди соҳаи сайёҳӣ ва зиёд намудани иқтидори он баҳри баланд бардоштани даромаднокии соҳа ва ҳалли мушкилотҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангии минтақа.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои таҳияи барномаҳои рушди устувори сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ на танҳо дар қаламрави минтақаи кӯхистони Бадахшон, балки дар дигар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ноҳияҳои ҳамҳудуди кӯхистон низ асос бошанд. Онҳо имкон медиҳанд, ки масъалаҳои асосноккунии нақшаҳои ҷойгиркунии объектҳои сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ бо назардошти ҳифзи муҳити зист ва рушди устуворӣ соҳа, инчунин татбиқи чорабиниҳои ҳифзи табиат дар қаламрави минтақаи сайёҳии Бадахшон самаранок ҳал карда шаванд.

Тавсияҳои амалӣ. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои матраҳсозии сиёсати минтақавӣ сайёҳӣ, таҳияи барномаҳои вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ рушди соҳаи сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, инчунин таҳияи маводҳои таълимию методӣ барои донишҷӯёни бахшҳои география, таърих ва экология истифода шаванд.

АННОТАЦИЯ

диссертации Симоилбеков Асрор Музофирович «Возможности эффективного использования историко-культурных ресурсов горно Бадахшанского региона для территориальной организации туризма», представленной на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности: 25.00.24 – Экономическая, социальная, политическая и рекреационная география.

Ключевые слова: Таджикистан, горные районы, туризм, историко-культурный туризм, рекреация, рекреант, инфраструктура, зонирование, оценка, исторические сокровища, емкость, экологический туризм, устойчивое развитие.

Объект исследования: изучение возможностей, состояния и перспектив устойчивого развития историко-культурного туризма на территории Горного Бадахшана, а также определение аспектов его положительного влияния на социально-экономическую и культурную жизнь региона путем совершенствования механизма управления своей деятельностью, разрабатывая направления развития и пути повышения ее эффективности.

Цель исследования. Для достижения этих целей были поставлены следующие задачи:

1. изучение и совершенствование теоретических и методологических основ туристских объектов для обеспечения теоретической базы для практической организации историко-культурного туризма;

2. описание историко-культурных ресурсов Горного Бадахшана и рассмотрение их роли в развитии туризма;

3. определение основных этапов успешного развития историко-культурного туризма в условиях региона;

4. анализ и обоснование проблем и стратегических приоритетов историко-культурного туризма и приоритетных направлений его развития на территории ГБАО;

5. зонирование территории Горно-Бадахшанского туристического региона в зависимости от наличия ресурсов и богатства историко-культурных памятников и облегчения организации деятельности на местах;

6. разработка и подготовка региональной модели экономического и социального развития;

7. разработка предложений и рекомендаций по более эффективному управлению данным видом туристической отрасли и повышению их потенциала для повышения рентабельности отрасли и решения социально-экономических и культурных проблем региона.

Результаты исследований: может стать основой для разработки программ устойчивого развития историко-культурного туризма не только в Бадахшанской горной области, но и в других регионах Республики Таджикистан и соседних горных районах. Они позволяют эффективно решать вопросы обоснования планов размещения историко-культурных туристских объектов с учетом охраны окружающей среды и устойчивого развития отрасли, а также реализации природоохранных мероприятий на территории Бадахшанской туристской зоны, область.

Практические рекомендации. Результаты исследования могут быть использованы для разработки региональной туристской политики, разработки региональных и национальных программ развития сферы историко-культурного туризма, а также разработки учебно-методических материалов для студентов-географов, история и экология.

ANNOTATION

Dissertation of Simoilbekov Asror Muzofirovich "Opportunities for the effective use of historical and cultural resources of the Gorno-Badakhshan region for the territorial organization of tourism", submitted for the degree of candidate of geographical sciences in the specialty: 25.00.24 - Economical, social, political and recreational geography.

Keywords: Tajikistan, mountainous areas, tourism, historical and cultural tourism, recreation, recreant, recreant, infrastructure, zoning, grade, historical treasures, capacity, ecological tourism, sustainable development.

Object of study: studying the possibilities, status and prospects for the sustainable development of historical and cultural tourism in the territory of Gorno-Badakhshan of the Republic of Tajikistan, as well as determining aspects of its positive impact on the socio-economic and cultural life of the region by improving the mechanism for managing its activities, developing development directions and ways to increase its efficiency.

Purpose of the study: To achieve these goals, the following tasks were set:

1. Study and improvement of the theoretical and methodological foundations of tourist sites to provide a theoretical basis for the practical organization of historical and cultural tourism;

2. description of the historical and cultural resources of Gorno-Badakhshan and consideration of their role in the development of tourism;

3. definition of the main stages of the successful development of historical and cultural tourism in the region;

4. analysis and substantiation of the problems and strategic priorities of historical and cultural tourism and priority areas for its development in the territory of GBAO;

5. zoning the territory of the Gorno-Badakhshan tourist region, depending on the availability of resources and the wealth of historical and cultural monuments and facilitating the organization of local activities;

6. development and preparation of a regional model of economic and social development;

7. Development of proposals and recommendations for more efficient management of these types of tourism industry and increase their potential to increase the profitability of the industry and solve the socio-economic and cultural problems of the region.

Research results: can become the basis for the development of programs for the sustainable development of historical and cultural tourism not only in the mountainous Badakhshan region, but also in other regions of the Republic of Tajikistan and neighboring mountainous regions. They allow you to effectively solve the issues of substantiating plans for the placement of historical and cultural tourist sites, taking into account environmental protection and sustainable development of the industry, as well as the implementation of environmental measures in the territory of the Badakhshan tourist zone region.

Practical recommendations. The results of the study can be used to develop a regional tourism policy, develop regional and national programs for the development of historical and cultural tourism, as well as develop teaching materials for students of geography, history and ecology.